

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

**Збірник практичних завдань з навчальної
дисципліни «Соціальна та економічна історія
України» для студентів усіх напрямів підготовки всіх
форм навчання**

Укладач

Н.О. Свинаренко

Відповідальний за випуск

О.С. Черемська

Харків. Вид-во ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016

Затверджено на засіданні кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян.

Протокол № 2 від 15.09.2015 р.

Збірник практичних завдань з навчальної дисципліни «Соціальна та економічна історія України» для студентів усіх напрямів підготовки всіх форм навчання / Н. О. Свинаренко. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 93 с.

Наведено фактичний матеріал щодо окремих періодів вітчизняної історії, починаючи від первістків людського життя на території сучасної України й закінчуючи суспільними проблемами розбудови сучасної держави, тлумачення ключових подій і явищ соціального та економічного життя.

Рекомендовано для студентів усіх напрямів підготовки всіх форм навчання.

© Харківський національний
економічний університет ім. С.Кузнеця, 2015

© Свинаренко Н.О. 2015

Вступ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Соціальна та економічна історія України» є надання студентам знань про сутність соціально-економічних процесів, що відбувалися в минулому й відбуваються зараз в Україні, їх об'єктивну зумовленість, взаємозв'язки та взаємозалежності. Практичне призначення навчальної дисципліни полягає у здобутті вмінь аналізувати й оцінювати явища соціально-економічного розвитку українського суспільства в контексті світової економічної історії та виробленні навичок застосовувати набуті знання для прогнозування суспільних процесів. Усе це, зрештою, спрямовано на формування свідомості гідного громадянина та патріота України.

Видання покликане надати студентіві якісну методичну й інформаційну допомогу у процесі підготовки до семінарських занять. Для перевірки знання хронології, основних термінів та наукових визначень запропоновано тестові завдання. Хронологічно вони охоплюють фактичний матеріал щодо окремих періодів вітчизняної історії, починаючи від первістків людського життя на території сучасної України й закінчуючи суспільними проблемами розбудови сучасної держави, тлумачення ключових подій і явищ соціального та економічного життя. Робота з першоджерелами допоможе студентам глибше пізнати соціально-економічні особливості життя на українських землях у давнину, навчить аналізувати матеріал.

Працюючи над виданням, студент зможе оволодіти такими компетентностями: грамотно застосовувати нову соціально-економічну історичну термінологію у практичних завданнях; працювати з різноманітними джерелами наукових знань (енциклопедії, довідкові та інформаційні наукові видання та інше); закріпить знання з хронології важливих історичних подій; на науковому рівні пояснювати зв'язки між сучасними соціальними та економічними явищами та процесами в Україні та світі.

Змістовий модуль 1. Соціально-економічний розвиток українських земель у період від найдавніших часів до кінця XIX ст.

Тема 1. Розвиток господарства та суспільства на українських землях у докиївський період

Тести для перевірки знань

1. Попередник плуга у землеробстві, який застосовували для оранки ґрунту, називався:

- а) зернотерка;
- б) рало;
- в) рубило;
- г) серп;
- д) скребачка.

2. Кочові племена, що нападали на слов'янські землі і грабували їх у VII – VIII ст., називали:

- а) кельти;
- б) авари;
- в) вікінги;
- г) германці;
- д) монголи;
- е) татари;
- є) араби.

3. Кочові племена, що заселяли територію сучасних донецьких степів і здійснювали спустошливі набіги на слов'янські землі у XI–XIII ст., мали назву:

- а) половці;
- б) печеніги;
- в) сармати;
- г) скіфи;
- д) авари.

4. Група племен, які належали до індоєвропейської спільноти, предки сучасних слов'янських народів Східної, Центральної і Південної Європи – це:

- а) половці;
- б) печеніги;

- в) сармати;
- г) скіфи;
- д) авари;
- е) кельти;
- є) давні слов'яни.

5. Столицею Малої Скіфії (III ст. до н.е. – поч. IV ст. н. е.) було місто:

- а) Тіра;
- б) Феодосія;
- в) Пантікапей;
- г) Неаполь Скіфський;
- д) Куль-оба.

6. Загальна назва союзу германських племен першої половини I тис. н. е., вихідців зі Скандинавського півострова, які на початку н. е. переселилися до Прибалтики, а згодом просунулися на південний схід аж до узбережжя Чорного та Азовського морів, де створили власну державу, яка у V ст. була розгромлена гунами:

- а) готи;
- б) печеніги;
- в) сармати;
- г) скіфи;
- д) авари;
- е) кельти;
- є) давні слов'яни.

7. Кочовий тюркомовний народ, який з'явився у степах України з території Монголії та Китаю, замінивши іракомовних кочовиків (відкрив добу Великого переселення народів) – це:

- а) половці;
- б) печеніги;
- в) сармати;
- г) скіфи;
- д) авари;
- е) кельти;
- є) гуни.

8. Атмосферне явище, яким, за віруванням наших далеких попередників, керував Перун:

- а) веселка;
- б) грім;
- в) випадіння снігу;
- г) випадіння дощу;
- д) спека.

9. Заселення та освоєння вільної території, а також загарбання держави або краю, що супроводжується підкоренням автохтонного населення:

- а) федерація;
- б) контрибуція;
- в) колонізація;
- г) автономія;
- д) монархія;
- е) анархія.

10. Богиня води та домашнього господарства у язичницьку епоху мала назву:

- а) Лада;
- б) Мокоша;
- в) Перун;
- г) Велес;
- д) Дажбог.

11. Бог скотарства у слов'ян мав назву:

- а) Лада;
- б) Мокоша;
- в) Перун;
- г) Велес;
- д) Дажбог.

12. Богиня материнства та кохання у слов'ян-язичників – це:

- а) Лада;
- б) Мокоша;
- в) Перун;
- г) Велес;
- д) Дажбог.

13. Богиня літнього сонця у слов'ян-язичників :

- а) Лада;
- б) Мокоша;

- в) Перун;
- г) Велес;
- д) Дажбог;
- е) Купало.

14. Один із головних богів язичницької релігії (під цим ім'ям обожествлялося Сонце):

- а) Лада;
- б) Мокоша;
- г) Велес;
- д) Дажбог;
- е) Купало.

15. Один із найголовніших богів слов'янської міфології, зачинатель всього живого, господар Всесвіту (те саме, що і рід земний) у дохристиянську епоху мав назву:

- а) Лада;
- б) Мокоша;
- в) Перун;
- г) Велес;
- д) Дажбог;
- е) Купало;
- є) Світовид.

16. Первісною формою збору данини було:

- а) полюддя;
- б) данина;
- в) урок;
- г) погост;
- д) віче;
- е) свято Купала;
- є) обжинки.

17. До присвоювального типу господарства можна віднести такі галузі:

- а) землеробство;
- б) збиральництво;
- в) полювання;
- г) скотарство;
- д) садівництво.

18. До відтворювального типу господарства можна віднести такі галузі:

- а) землеробство;
- б) збиральництво;
- в) полювання;
- г) скотарство;
- д) лихварство.

19. У добу проникнення греків у Північне Причорномор'я Керченську протоку називали:

- а) Понт Евксінський;
- б) Боспор Кіммерійський;
- в) Кримська протока;
- г) Таврика;
- д) Таврія.

20. Елліно-скіфи-калліпіди (осілі племена) мешкали поблизу міста:

- а) Херсонес;
- б) Ольвія;
- в) Пантікапей;
- г) Тіра;
- д) Феодосія;
- е) Фанагорія.

21. У другій половині VII ст. до н. е. на острові Березань греки заснували перше еллінське поселення у цьому регіоні – це місто:

- а) Неаполь;
- б) Борисфеніда;
- в) Тіра;
- г) Ольвія;
- д) Херсонес;
- е) Пантікапей.

22. Визначте, який народ першим на території сучасної України перейшов від осілого до кочового скотарства, а також першим, хто почав на цих землях виплавляти з болотної руди залізо:

- а) готи;
- б) гуни;
- в) кіммерійці;
- г) скіфи;

д) сармати.

23. Сучасні історики вважають, що у IV – VII століттях на сучасних українських землях найрозвинутішими були такі ремесла:

- а) ювелірне;
- б) гончарне;
- в) косторізне;
- г) залізодобування;
- д) металообробка.

24. Господарство, яке виробляє продукти майже винятково для внутрішнього споживання, а не на продаж, зв'язок його з ринком є нерегулярним. Це основні ознаки:

- а) товарного господарства;
- б) натурального господарства;
- в) присвоювального господарство;
- г) відтворювального господарство.

Завдання для закріплення матеріалу

Завдання 1. *Уважно прочитайте текст. Замість пропущених слів або термінів укажіть правильні за змістом терміни. За потреби скористайтеся довідкою.*

Довідка: історичний період (ашельська доба, доба мустьє); найдавніші люди (архантропи, неандертальці, кроманьонці); види господарської діяльності (полювання, збиральництво, рибальство, землеробство, скотарство); географічні регіони світу (Центральна Азія, Передня Азія, Західна Європа, Сибір, Центральна Європа).

На українських землях первісна людина з'явилася в (історичний період ...), що датується проміжком від 1,5 мільйона до 150 тисяч років тому. Це був час (найдавніші люди – ...). Вони освоювали нові території, проживаючи невеликими групами-общинами. Користувалися вони досить однотипними кам'яними знаряддями, наприклад, ручними рубилами, виготовляли й знаряддя з кістки, рогів та деревини. Основними господарськими заняттями були полювання на диких тварин, у тому числі великих, та збирання рослинної їжі – плодів, ягід, коріння.

Розселення прадавніх колективів на території України відбулося, перш за все, із західної частини (географічні регіони світу ...). Освоєння нових теренів було процесом тривалим, що мав, вірогідно,

хвилеподібний, перемінний характер.

Подальша еволюція людини привела до появи в середньому палеоліті, інакше – доба (*історичний період ...*) (150 – 35 тисяч років тому). В Україні відомо близько 200 їхніх стоянок. Кам'яні знаряддя їх стали досконалішими й більш різноманітними. Особливе значення мали гостроконечники, що використовувались як ножі і, мабуть, як наконечники для списів, а, крім них, – скребла.

Зовні (*найдавніші люди ...*) були корінної статури, трохи сутулі, з розвинутою мускулатурою. Основним джерелом добування їжі слугувало полювання на великих тварин – мамонта, зубра, бізона, печерного ведмедя. Мисливська зброя стала досконалішою: з'явилися дротики, гарпуни, списометалки. Люди споруджували житла на зразок чуму чи яранги, а також землянки і напівземлянки. Як будівельний матеріал використовувалися дерева (жердини), кістки й шкури великих тварин.

Почалася нова епоха, що дістала назву середнього кам'яного віку – мезоліту (IX – VI тис. до н. е.). Умови життя людей, зокрема прийоми добування їжі, різко змінилися, що стало поштовхом до виготовлення складніших знарядь праці. Створені знаряддя для обробки дерева – долото, сокира, тесло. Почалося широке використання під час полювання досить складного для того часу механічного знаряддя – лука. Крім мисливства одним із основних занять стає (*види господарської діяльності ...*). Були винайдені різноманітні пристосування для цього та човни, видовбані з цільних стовбурів дерев. Важливого значення набуло збирання річкових і морських черепашок, їстівних рослин та ягід. Домашньою твариною та помічником на полюванні став собака.

Привласнювальні форми господарювання поступово вичерпували себе, а тому їм на зміну йшли відтворювальні – (*види господарської діяльності ...*). Це відбулося вже в добу неоліту (нового кам'яного віку), коли давнє населення України VI – III тис. до н. е. досягло нового ступеня свого розвитку.

Перехідний період від кам'яної доби до бронзової називають мідно-кам'яним віком, або енеолітом (кінець V – III тис. до н. е.). У цей час населення України оволоділо першим металом – міддю, знайомство з яким відбулося дещо раніше в близькосхідному регіоні. Плавлення і обробка міді вимагали відповідних знань і досвіду, тому з'явилися перші спеціалізовані ремісники, котрі жили за рахунок громад.

Найбільш раннім суспільним утворенням на території України, що вступило в нову епоху, були землеробсько-скотарські племена трипільської культури (назва походить від поселення поблизу с. Трипільля на Київщині, дослідженого В. Хвойкою).

Трипільська культура, поширена на величезній території від південно-східного Прикарпаття до Дніпра (в Україні вона займала все Лісостепове Правобережжя і частково Лівобережжя в Середньому Подніпров'ї), розвивалася з кінця V до середини III тис. до н. е., тобто близько 2 тис. років.

Вражає величезна територія поширення (близько 190 тис. км²) та швидкі темпи освоєння трипільцями нових теренів, чого не знала жодна з ранньоземлеробських неолітичних культур Європи.

Основою життєдіяльності трипільців було *(види господарської діяльності ...)*, меншою мірою *(види господарської діяльності ...)*, (воно мало придомний характер), певне значення зберігало мисливство. Для рихлення ґрунту застосовувалися рала й суковатки, а для розбивання грудок – рогові та кам'яні мотики. Трипільський осередок металообробки належав до найдавнішої в Європі та найрозвинутішої в енеолітичну добу Балкано-Карпатської металургійної провінції.

Поселення розташовувалися певними концентрованими групами з проміжними менш заселеними територіями, тож певною мірою до Трипільля підходить поняття «культура пересувних землеробів». В умовах лісостепу останнім у середньому кожні 50 років (що відповідає періоду життя двох поколінь) доводилося залишати засновані поселення, через виснаження ґрунту та вирубку лісів переселятися та освоювати нові землі. Цим, зокрема, пояснюється й утворення найбільших у Європі за доби енеоліту поселень-гігантів, загальною площею до 450 гектарів, в яких було сконцентровано по кілька великих общин землеробів. Такі поселення зосереджувались у межиріччі Південного Бугу та Дніпра.

Найголовнішим елементом у плануванні цих «протоміст» було створення кількох овалів забудови, діаметр яких сягав 1 – 3,5 кілометрів, з двоповерховими чи одноповерховими спорудами. Вони утворювали вулиці та квартали в центральній частині поселення. Найбільші з поселень (Майданецьке, Тальянки та інші) налічували від 1 600 до 2 700 будівель різних типів, як житлових, так і призначених для громадських потреб. Населення найбільших протоміст могло складати понад 10 тисяч

осіб [5, с. 16–18].

Робота з історичними першоджерелами

1. Діагностичний рівень

Завдання 1.1. Прочитайте текст.

Ці племена, слов'яни й анти, не належать одній людині, а з давніх-давен живуть у демократії; тому про все, що для них корисне чи шкідливе, вони міркують спільно. І майже в усьому обидва варварські народи здавна живуть однаково. Єдиного бога, громовержця, визнають вони владикою всього світу і в жертву йому приносять биків і всякого роду священних тварин...Коли їм загрожує смерть під час хвороби чи на війні, вони дають обітницю, що коли врятуються від смерті, то негайно принесуть за врятоване життя жертву богу... (Прокопій Кесарійський, VI ст.) [4, с. 27].

Завдання 1.2. Дайте відповіді на запитання.

Яка форма управління була характерна для слов'янського суспільства?

Якою була релігія давніх слов'ян?

Що ви знаєте про жертвоприношення у давні часи?

2. Стереотипний рівень

Завдання 2.1.Прочитайте текст.

Кажуть, що Гомер, через незнання, не згадує про скіфів і про їх жорстоке поводження з іноземцями...Через те і море називалось Аксенським, тобто негостинним. Замість того Гомер вигадав якихось ніде не існуючих доблесних гіппенмолгів, галактофагів та абіїв. Але ще й тепер за ними живуть в кибитках так звані номади, які займаються скотарством і годуються молоком, сиром і здебільшого кумисом. Вони не складають грошей, не знають торгівлі, вміють тільки міняти один товар на інший. (Страбон) [4, с. 32].

Завдання 2.2. Дайте відповіді на запитання. За необхідності користуйтеся енциклопедіями або іншими науковими інформаційно-довідковими виданнями.

Які галузі господарства розвивалися у скіфів?

Як називалося Чорне море у давнину?

Як ви оцінюєте розвиток торгівлі у скіфів? Про що це свідчить?

3. Творчий рівень (I варіант)

Завдання 3.1. Прочитайте текст.

Поляни, що жили одноосібно, були з роду слов'янського і називалися полянами, а древляни теж пішли від слов'ян і називалися древлянами. Радимичі ж і в'ятичі походять від ляхів. Бо було в ляхів два брати – один Радим, другий В'ятко. І, прийшовши, сіли вони: Радим на річці Сожу, од якого й прозвалися радимичі, а В'ятко сів своїм родом по Оці; від нього прозвалися в'ятичі. І жили в мирі поляни, і древляни, і сіверяни, і радимичі, і в'ятичі, і хорвати. Дуліби тоді жили по Бугу, де нині волиняни, а уличі й тиверці сиділи по Бугу і Дніпру; сиділи вони також поблизу Дунаю. І було багато їх, бо сиділи вони по Бугові й по Дніпру аж до моря, і є міста їх до сьогодні. Через те називали їх греки «Велика Скіфія».

Усі племена мали ж свої звичаї, і закони предків своїх, і заповіти, свій норів. Так, поляни мали звичай своїх предків, тихий і лагідний, і податливість до невісток своїх і до сестер, і до матерів своїх, а невістки до свекрів своїх і до діверів велику пошану мали. І весільний звичай мали вони: не ходив жених по молоду, а приводили її ввечері; а назавтра приносили для її родини те, що за неї дадуть. А древляни живуть подібно до звірів, жили по-скотськи: і вбивали вони один одного, і їли все нечисте, і весіль у них не було, а крали вони дівчат коло води. А радимичі, і в'ятичі, і сіверяни один звичай мали: жили вони в лісі, як ото всякий звір, їли все нечисте, і сромослів'я було в них перед батьками, і перед невістками. І весіль не було в них, а ігрища межі селами. І сходилися вони на ігрища, на пляси і на всякі бісівські пісні, і тут обирали жінок собі, – з якою ото хто умовився. Мали ж вони по дві, і по три дружини. А коли хто вмирав, – чинили вони тризну за ним, а потім розводили великий вогонь і, поклавши на вогонь мерця, спалювали його. А після цього, зібравши кості, вкладали їх у невеликий посуд, і ставили на придорожньому стовпі, як це роблять в'ятичі й нині. Сей же звичай мали і кривичі, й інші погани, не відаючи закону божого, бо творили вони самі собі закон... (Літопис руський. «Повість временних літ») [4, с. 46– 48].

Завдання 3.2. Дайте відповіді на запитання. За необхідності користуйтеся енциклопедіями або іншими науковими інформаційно-довідковими виданнями.

Які племена входили до слов'янського союзу?

Які язичницькі традиції були притаманні давнім слов'янам? Знайдіть підтвердження у тексті.

Як впливали язичницькі традиції слов'ян на життя у громаді?

Опишіть весільний обряд слов'ян.

Завдання 3.3. Підготуйте виступ на тему: «Побут і традиції слов'ян».

Творчий рівень (II варіант)

Завдання 4.1. Прочитайте текст.

Моління слов'ян-язичників своїм богам були чітко розписані за порами року і за важливими сільськогосподарськими подіями. Рік визначався за сонячними фазами, оскільки сонце відіграло величезну роль у світогляді і віруваннях стародавніх землеробів.

Розпочинався рік, як і у нас нині, 1 січня. Новорічні свята – Святки – тривали 12 днів, охоплюючи кінець старого року і початок нового. В ці дні спочатку гасили всі вогнища, потім добували за допомогою тертя «живий» вогонь, пекли спеціальні хліби і за різними прикметами старалися вгадати, який буде наступний рік.

Окрім того, язичники завжди прагнули активно впливати на своїх богів за допомогою прохань, молінь та жертвоприношень: на честь богів влаштовувалися бенкети, на яких заколювали биків, козлів, баранів, усім племенем варили пиво, пекли пироги. Боги ніби запрошувалися на ці бенкети – братчини, ставили співтрапезниками людей. Також існували спеціальні святилища – «требища», призначені для таких ритуальних бенкетів.

Наступним святом була Масляна, бурхливе і розгульне свято весняного рівнодення, зустрічі сонця і заклинання природи напередодні весняної оранки. В пору оранки, посіву ярових і «прозябання» зерна в землі думка стародавнього слов'янина зверталася до предків – «дідів», які теж лежали в землі. В ці дні ходили на кладовище і приносили «дідам» пшеничну кутю, яйця і мед, вважаючи, що предки-покровителі допоможуть сходженню пшениці. Кладовища були в давнину ніби «поселення мертвих». Над спаленим прахом кожного померлого будувалася дерев'яна «домовина» («стовп»), у ці мініатюрні будинки і приносили гостинці предкам весною і восени. Пізніше над могилами стали насипати земляні кургани. Звичай «приношень» у «батьківські дні» зберігся до XIX ст.

Протягом весни і літа турбота давнього землероба про врожай все збільшувалася: потрібні були вчасні дощі, вчасне сонячне тепло. Перше весняне свято припадало на 1 травня, коли з'являлися перші паростки ярових.

Друге свято, згодом об'єднане з християнським днем Трійці, – це день бога Ярила, бога животворних сил природи; в цей день (4 червня) убирали смужками матерії молоду березу і прикрашали гілками житла.

Третє свято відзначало літнє рівнодення 24 червня – день Купали (Івана Купала). В усіх цих святах відчувається наполегливе моління про дощ. Хороводи дівчат, обрядові пісні і танці у священних гаях, жертвоприношення річкам та джерелам – все було спрямоване на отримання дару неба – дощу. Дню Купали передувала «русальна неділя». Русалки – німфи води і полів, від яких, за уявленнями слов'ян, залежало зрошення землі дощем.

Кульмінаційним пунктом слов'янського сільськогосподарського року були грозові, спекотні липневі дні перед жнивими.

Управляючий небом, грозою і хмарами Бог, був особливо страшний у ці дні; його немилість могла приректи на голод цілі племена. День Рода-Перуна (день Іллі – 20 липня) був найбільш таємничим і найбільш трагічним днем у всьому річному циклі слов'янських молінь. У цей день не проводили веселих хороводів, не співали пісень, а приносили криваві жертви грізному і вимогливому божеству, прямому попереднику такого ж жорстокого християнського бога. Знавцями обрядності та точних календарних термінів молінь були жерці-волхви і відьми-знахарки, які з'явилися ще у первісну добу.

Поряд із язичницькими моліннями про врожай, які складали основу річного циклу свят, слов'янське язичництво містило первісний анімізм (віру в лісовиків, водяних, болотних духів) і культ предків (вшанування мертвих, віра в домових).

Складною обрядовістю супроводжувалися весілля та похорони. Весільні обряди були насичені магічними діями, спрямованими на безпеку нареченої, яка переходила з-під опіки своїх домашніх духів у чужий рід, на благополуччя нової родини і на плодovitість молодого подружжя.

Поховальні обряди слов'ян значно ускладнилися наприкінці язичницького періоду в зв'язку з розвитком дружинного елемента. Із

знатними русами спалювали їх зброю, обладунки, коней. За свідченнями арабських мандрівників, які спостерігали за руськими похоронами, на могилі багатого руса проводилося ритуальне вбивство його дружини. Всі ці розповіді повністю підтверджені археологічними розкопками курганів (Свята та звичаї давніх слов'ян) [4, с. 47–49].

Завдання 4.2. Дайте відповіді на запитання. За необхідності користуйтеся енциклопедіями або іншими науковими інформаційно-довідковими виданнями.

Крім вказаного тексту, для відповідей на запитання скористуйтеся додатковою літературою.

Як слов'яни-язичники проводили зимові свята?

Як слов'яни-язичники святкували Масляну?

Як слов'яни-язичники святкували день Купала?

Як слов'яни-язичники святкували день Ярила?

Як слов'яни-язичники святкували день Перуна?

Завдання 4.3. Підготуйте виступ за темою «Традиції слов'ян та їх господарство».

Тема 2. Господарство й суспільство Київської Русі та Галицько-Волинської держави

Тести для перевірки знань

1. Людину, яка позичала гроші під відсотки, називали:

- а) землеробом;
- б) дружинником;
- в) лихварем;
- г) монахом;
- д) ремісником;
- е) селянином;
- є) міщанином.

2. Як називали знатних землевласників-феодалів до XI ст.:

- а) землероби;
- б) вершники;
- в) лихварі;
- г) монахи;
- д) ремісники;
- е) бояри;

є) міщанини?

3. Селяни, що потрапили у кабалу до феодала, взявши у нього позичку («купу») грошима, зерном чи худобою, мали назву:

- а) холопи;
- б) закупи;
- в) лихварі;
- г) монахи;
- д) ремісники;
- е) бояри;
- є) міщанини.

4. Військовий та цивільний голова міста в епоху Київської Русі називався:

- а) землеробом;
- б) дружинником;
- в) лихварем;
- г) монахом;
- д) ремісником;
- е) воєводою;
- є) великим князем.

5. Народні збори в Київській Русі мали назву:

- а) велика рада;
- б) віче;
- в) неділя;
- г) погост;
- д) урок;
- е) толока.

6. Селянин, що не мав власного господарства і перебував у повній залежності від феодала, практично у рабських умовах, мав назву:

- а) ізгой;
- б) дружинник;
- в) лихвар;
- г) монах;
- д) холоп;
- е) закуп;
- є) рядович.

7. Податок на користь церкви, який сплачувала переважна більшість населення в добу середньовіччя називався:

- а) урок;
- б) десятина;
- в) погост;
- г) віче;
- д) серебщина;
- е) подимщина;
- є) ізгой.

8. Холопа, який управляв господарством феодала, називали:

- а) закупом;
- б) дружинником;
- в) ізгоем;
- г) тіуном;
- д) ремісником;
- е) воєводою;
- є) рядовичем.

9. Місце, куди зносилася данина підкореними народами на користь князя в епоху Київської Русі, називалося:

- а) віче;
- б) велика рада;
- в) погост;
- г) мала рада;
- д) подимщина;
- е) серебщина;
- є) десятина.

10. Дворецького, керівника князівського господарства, називали:

- а) землеробом;
- б) дружинником;
- в) лихварем;
- г) монахом;
- д) ремісником;
- е) огнищанином;
- є) тіуном.

11. Данина стала постійним і унормованим податком та основним джерелом поповнення державної скарбниці за правління:

- а) Олега;
- б) Ігора;
- в) Ольги;
- г) Святослава;
- д) Володимира Великого;
- е) Романа Мстиславовича;
- є) Данила Галицького.

12. Селянин, що володів земельним наділом і сплачував князю данину в добу середньовіччя, мав назву:

- а) челядник;
- б) смерд;
- в) холоп;
- г) рядович;
- д) закуп;
- е) тіун;
- є) огнищанин.

13. Збирач оброку, данини для князя називався:

- а) тіун;
- б) під'їзний;
- в) огнищанин;
- г) монах;
- д) ізгой;
- е) холоп;
- є) закуп.

14. Збіднілий селянин, який обслуговував княже чи боярське господарство в князівську добу, мав назву:

- а) тіун;
- б) челядник;
- в) холоп;
- г) смерд;
- д) закуп;
- е) рядович;
- є) ізгой.

15. Сільська територіальна община у Київській Русі, котра об'єднувала людей одного або кількох селищ – це:

- а) віче;

- б) верв;
- в) челядь;
- г) мала рада;
- д) подимщина;
- е) серебщина;
- є) десятина.

16. Коли були укладені юридичні норми – «Устав» Володимира Мономаха, за яким обмежувалися високі лихварські проценти, заборонялося закабальовувати селян-закупів:

- а) у 882 р.;
- б) у 907 р.;
- в) у 988 р.;
- г) у 1113 р.;
- д) у 1111 р.;
- е) у 1205 р.?

17. Міграція населення з Переяславської та Київської земель на північно-східні (заснування міст – Володимира-на-Клязьмі, Переяслава-Залеського) була характерною рисою:

- а) кінця XI – початку XII ст.;
- б) X ст.;
- в) IX ст.;
- г) XIII ст.;
- д) кінця X ст.

18. Грамоти ханів Золотої Орди, що надавали право на управління окремими державами чи областями, підлеглими їм, мали назву:

- а) віче;
- б) верв;
- в) челядь;
- г) ярлик;
- д) подимщина;
- е) ясир;
- є) десятина.

19. Бранці, що їх захоплювали татари і турки під час грабіжницьких походів на українські землі, мали назву:

- а) віче;
- б) верв;

- в) челядь;
- г) ярлик;
- д) подимщина;
- е) ясир;
- є) десятина.

20. Надання землі у власність своїм слугам боярам галицько-волинські князі пов'язували зі службою та васалітетом, а землі, які надавалися у довічне володіння у литовсько-польську добу, називалися:

- а) федерацією;
- б) державою;
- в) віче;
- г) полюддям;
- д) даниною;
- е) уроком;
- є) погостом.

21. У лісовій місцевості переважала система обробки ґрунту:

- а) орна;
- б) підсічна;
- в) перелогова.

22. Верховним власником усіх земель у Київській Русі вважали:

- а) великий князь;
- б) церковники;
- в) дружина великого князя;
- г) холопи;
- д) удільні князі.

23. До категорії вільного населення Київській Русі належать:

- а) смерди;
- б) ізгої;
- в) холопи;
- г) челядь;
- д) закупи;
- е) рядовичі.

24. Фільварок – це велике землеволодіння:

- а) яке базувалося на праці кріпосних селян і мало товарний характер;
- б) котре спиралося на працю найманих робітників;

- в) на Слобожанщині;
- г) на Запоріжжі;
- д) яке мало натуральний характер.

25. До шляхти належали:

- а) міщани в країнах Європи;
- б) купці зі Сходу;
- в) привілейована верства населення в Польщі, Литві, Україні та Білорусії;
- г) торговці зі Середземномор'я;
- в) великі польські та українські землевласники.

26. Першу грошову одиницю слов'ян називали:

- а) куна;
- б) рубль;
- в) карбованець;
- г) копійка;
- в) гривня.

27. Який політичний документ передбачав сплату Візантією значної контрибуції (48 тисяч гривень золотом), безмитну торгівлю, надання пільгових умов руським купцям у Константинополі:

- а) договір князя Олега 907 р.;
- б) договір князя Олега 911 р.;
- в) договір князя Ігора 915 р.;
- г) договір княгині Ольги 946 р.;
- д) договір княгині Ольги 957 р.?

28. Хто з правителів Київської Русі провів реформу, що увійшла в історію із назвою «про уроки та погости»:

- а) князь Олег;
- б) князь Ігор;
- в) княгиня Ольга;
- г) князь Святослав;
- д) Володимир Великий;
- е) Ярослав Мудрий?

Завдання для закріплення матеріалу

Завдання 1. Уважно прочитайте текст. Замість пропущених слів або термінів укажіть правильні за змістом терміни. За потреби скористайтеся довідкою.

Довідка: представники духовної ієрархії (єпископ, митрополит, архієпископ, дяк, піддячий); форма землеволодіння (церковна, монастирська, помісна, індивідуальна козацька, старшинська, дворянська); категорії феодально залежного населення (холопи, челядь, рядовичі, закупи, тіуни, огнищанини, закупи, смерди); форми господарської діяльності (землеробство, скотарство, торгівля, ковальство, кравецтво, кушнірство, бортництво, лихварство).

Великий київський князь зосереджував у своїх руках усю повноту влади – законодавчу, виконавчу, судову та військову. У своїй діяльності він спирався на військову підтримку дружини та ідеологічну – церкви. Дружина становила собою постійне військо, що у внутрішніх справах виконувало роль апарату примусу. За свою службу старші дружинники (бояри, великі феодалы) одержували землі, молодші («отроки», «діти боярські», «пасинки») – частину військової здобичі або плату. На перших порах дарувалась не територія, а право стягувати з відповідного міста чи села податки. Така *форма феодального землеволодіння – (...)* – не передбачала передачі землі в спадок та її відчуження без згоди князя. Згодом дедалі більшого поширення набирає вотчина – спадкове, вільно відчужуване володіння.

На політичні рішення князя могли впливати поради та позиція боярської ради, утвореної зі старших дружинників, міської верхівки, вищого духовенства. Боярська рада користувалася правом «вето».

У періоди послаблення князівської влади важливу роль відігравали віча – народні збори дорослого чоловічого населення. Крім жителів міста, право їхнього скликання мали князь та *(представники духовної ієрархії ...)*. Віче володіло досить широкими можливостями впливу – аж до вигнання князя та запрошення іншого.

Основними верствами феодально залежного населення були:

(категорії феодально залежного населення ...) – більшість селян, що мали приватне господарство, житло, земельні наділи, платили данину князю і були відносно вільними;

(категорії феодально залежного населення ...) – люди, які втративши через різні обставини власне господарство, змушені були

подаватися в кабалу до феодала за купу (грошову позичку);

(категорії феодално залежного населення ...) – селяни, котрі уклали з феодалом *ряд* (договір), на підставі якого визнавали свою залежність від нього і змушені були працювати за частку виробленої продукції;

(категорії феодално залежного населення ...) – особи, що втратили своє господарство і працювали на феодала, їх могли продавати, дарувати, передавали у спадщину;

(категорії феодално залежного населення ...) – населення, яке перебувало у цілковитій власності феодала.

Переважна більшість мешканців міст була ремісниками різних спеціальностей. Вони об'єднувались у корпорації на кшталт західноєвропейських цехів. Чимало городян займалися *(форми господарської діяльності ...)*. Міські ринки становили водночас головні площі, на яких вирувало життя, зокрема збиралися віча [4, с. 56–57].

Тема 3. Соціально-економічне становище українських земель у складі Великого князівства Литовського та Польської корони

Тести для перевірки знань

1. Утворилися у Києві перші цехи, які об'єднували ремісників за спеціальностями і статутом, регламентували виробництво та побут міщан у:

- а) XIV ст.;
- б) XV ст.;
- в) XVI ст.;
- г) XVII ст.;
- д) XVIII ст.

2. У 1353 р. Магдебурзьке право отримало місто:

- а) Київ;
- б) Обухів;
- в) Перемишль;
- г) Галич;
- д) Жидачів;
- е) Мукачів.

3. Починаючи з правління князя Ягайла (1377 – 1392) у Литовській державі дедалі більше набирають сили тенденції:

- а) централізації;
- б) децентралізації;
- в) етатизму;
- г) охлократії;
- д) демократії.

4. Родова українська знать – аристократія у литовсько-польську добу називалася:

- а) вище духовенство;
- б) шляхта;
- в) нижче духовенство;
- г) ремісники;
- д) вільні селяни;
- е) наймити;
- є) воєводи.

5. Довготривале укріплення, приватне або державне, оточене захисними валами, ровами, стінами, високими баштами, мало назву:

- а) ярлик;
- б) замок;
- в) ясир;
- г) полюддя;
- д) чинш;
- е) серебщина;
- є) подимщина.

6. Орган міського самоврядування, котрий виконував адміністративно-судові функції і обирався найзаможнішими міщанами мав назву:

- а) магістрат;
- б) держава;
- в) віче;
- г) полюддя;
- д) данина;
- е) урок;
- є) погост.

7. Кому з литовських князів належить фраза «Вся Русь просто мусить належати литовцям»:

- а) Гедиміну;
- б) Ольгерду;
- в) Вітовту;
- г) Кейстуту;
- д) Ягайлу.

8. Хто з литовських князів ліквідував автономію південно-західних руських удільних князівств (Волинське, Новгород-Сіверське, Київське, Подільське):

- а) Гедимін;
- б) Ольгерд;
- в) Вітовт;
- г) Кейстут;
- д) Ягайло?

9. Назвіть період, коли залишки автономії українських земель були остаточно ліквідовані, а українські землі стали звичайними провінціями Литви:

- а) 1392 – 1430 рр.;
- б) 1430 – 1452 рр.;
- в) 1465 – 1475 рр.;
- г) 1452 – 1471 рр.;
- д) 1475 – 1478 рр.

10. Найнижчим прошарком соціальної піраміди у литовсько-польські часи на українських землях були:

- а) шляхта;
- б) селяни;
- в) міщани;
- г) духовенство;
- д) ремісники.

11. Натуральна та грошова рента, яку селяни сплачували феодалу, мала назву:

- а) чинш;
- б) челядь;
- в) погост;
- г) шарварок;

- д) фільварок;
- е) урок;
- є) ясир.

12. Особисто вільні та економічно незалежні селяни-общинники, які сплачували феодалу чинш називалися:

- а) данники (чиншові селяни);
- б) службові селяни;
- в) тяглі селяни;
- г) смерди;
- д) холопи.

13. Селяни, що вели господарство на землях феодала, платили сребщину та відробляли панщину та державні повинності (прокладали дороги, ремонтували замки та інші будівлі пана, будували мости тощо) називалися:

- а) данники (чиншові селяни);
- б) службові селяни;
- в) тяглі селяни;
- г) смерди;
- д) холопи.

14. Самоврядна громада вільних ремісників однієї чи кількох спеціальностей, котра мала свій статут, на чолі з виборним старшиною – цехмістром, мала назву:

- а) чинш;
- б) цех;
- в) погост;
- г) шарварок;
- д) фільварок;
- е) урок;
- є) ясир.

15. Ремісники, рибалки, конюхи, бортники, що обслуговували двір феодала, сплачували данину та відробляли панщину, називалися:

- а) данники (чиншові селяни);
- б) службові селяни;
- в) тяглі селяни;
- г) смерди;
- д) холопи.

16. Середня шляхта, яка отримувала землю за військову службу з власним загоном у литовсько-польську добу, називалася:

- а) данники (чиншові селяни);
- б) службові селяни;
- в) тяглі селяни;
- г) смерди;
- д) холопи;
- е) зем'яни.

17. Європейські і східні імпорتنі товари потрапляли в Україну через місто:

- а) Гданськ;
- б) Відень;
- в) Тифліс;
- г) Париж;
- д) Лондон;
- е) Стамбул.

18. Обмеження галицькою шляхтою права селян переходити від одного землевласника до іншого відбулося в:

- а) 1439 р.;
- б) 1435 р.;
- в) 1462 р.;
- г) 1502 р.;
- д) 1515 р.;
- е) 1402 р.

19. Віленський привілей великого князя литовського і польського короля Казимира Ягайловича, в якому були юридично оформлені права привілейованих станів (князів, панів, шляхти), з'явився у:

- а) 1439 р.;
- б) 1435 р.;
- в) 1462 р.;
- г) 1447 р.;
- д) 1515 р.;
- е) 1402 р.

20. Укладення у Великому князівстві Литовському Судебника Казимира IV (Ягелончика) – зведення законів, яким регулювалися майнові та особисті права знаті і шляхти, відбулося у:

- а) 1439 р.;
- б) 1435 р.;
- в) 1462 р.;
- г) 1447 р.;
- д) 1468 р.;
- е) 1402 р.

21. Привілей литовського князя Сигізмунда Кейстуовича Київській землі, що гарантував князям і шляхті збереження права земельної власності, вільного розпорядження маєтками, передачі їх у спадок, зайняття посад лише місцевою знаттю, датується:

- а) 1439 р.;
- б) 1435 р.;
- в) 1509 р.;
- г) 1447 р.;
- д) 1468 р.;
- е) 1402 р.

Завдання для закріплення матеріалу

Завдання 1. *Уважно прочитайте текст. Замість пропущених слів або термінів укажіть правильні за змістом терміни. За потреби скористайтеся довідкою.*

Довідка: суспільні стани (селяни, міщани, шляхта, православне духовенство, дворянство); юридичні документи (Литовські статуту, «Руська Правда»); історико-географічні регіони України (Галичина, Буковина, Волинь, Слобожанщина, Покуття, Наддніпрянщина); міста України (Київ, Полтава, Львів, Лубни, Луцьк).

Упродовж XIV – XV ст. на теренах України сформувалися три суспільні стани: (суспільні стани ...) – (знать, що отримувала привілеї за службу королю чи великому князеві), (суспільні стани ...) (мешканці міст) та (суспільні стани ...).

Останні складали майже 80 % усього населення. Колективістську общинну форму землекористування було зламано, запроваджувалося наділення землею кожної сім'ї. Водночас селяни мушили нести повинності перед феодалами, спершу досить невеликі: за право користування землею справляли відробіткову або натуральну ренту.

З метою колонізації (історико-географічні регіони України ...)

оголошувалися «слободи» – пільги від панщини та повинностей на 10 – 20 років, чим користувалося багато селян.

Окрему, і досить численну, суспільну верству населення становили «церковні люди» – (*суспільні стани ...*).

Важливе значення в житті населення України мав кодекс законів, відомий під назвою (*юридичні документи*) (перше видання – 1529 р., доповнювався у 1566 та 1588 рр.). Він опирався на (*юридичні документи*) і включав елементи звичаєвого права, а також підтверджував шляхетські права й впроваджував нові юридичні поняття, що походили з Німеччини. До речі, мешканці багатьох міст користувалися так званим магдебурзьким правом, яке передбачало самоврядування цих населених пунктів, можливість мати власний суд, земельну власність та звільнення від феодалських повинностей. (*Міста України ...*) його отримав у 1356 р., а (*міста України ...*) – у 1497 р.

Однак українське населення міст було нечисленним, бо штучно обмежувалося польською владою. Проводився курс на усунення українців від участі в міському самоуправлінні, яке в найбільших містах почало зосереджуватися в руках поляків. Чинилися перешкоди під час вступу до цехів – фахових ремісничих об'єднань, у заняттях ремеслами, промислами, торгівлею, що могло забезпечити вищий, ніж у селян, рівень життя. Унаслідок цього в економічному житті великих міст провідну роль почали відігравати, крім поляків, представники інших національностей (вірмени, євреї).

Здійснювалася фактична ліквідація православної віри (закриття православних храмів і монастирів, масове спорудження костьолів і кляшторів (монастирів), знуцання над релігійними почуттями православних, насильницьке обернення в католицизм чи уніатство тощо). Православні релігійні процесії перебували під заборонаю, а православне міщанство примушували платити повинність католицьким священикам. (*Суспільні стани ...*) заборонялося засідати в сенаті.

Протиріччя між українцями і поляками наростали. Унаслідок зернового буму XVI столітті в Західній Європі, спричиненого притоком із Америки золота й срібла та стрімкого зростання цін на харчові продукти, економіка України, як і власне польська, стала вкрай неврівноваженою, однобокою, адже майже вся господарська діяльність зосередилася на виробництві сільськогосподарської продукції. Водночас міста й

промисловість почали занепадати.

Поряд із порушенням економічної рівноваги спостерігалися великі й дедалі зростаючі соціальні диспропорції: дворянство Речі Посполитої здобувало надзвичайні привілеї, у той час, як умови життя (*суспільні стани ...*) різко погіршувалися. Так, 1457 р. (*суспільні стани*) отримала право судити своїх селян. А 1505 р. сейм заборонив селянам кидати свої села без дозволу пана.

Землеволодіння магнатів і шляхти інтенсивно зростали. Наприклад, на Лівобережжі виникла своєрідна держава в державі, так звана «Вишневещина» з центром у (*місто України ...*). Вона була закладена Олександром Вишневецьким, черкаським і канівським старостою. Основними джерелами зростання великого феодалного землеволодіння були великокнязівські дарування, захоплення феодалами общинних земель, купівля маєтків у інших власників, освоєння нових земель. На середину XVI ст. вільних общинних земель в Україні практично не лишилося.

Суттєвому збільшенню виробництва та вивезенню зерна сприяло запровадження нової форми панських маєтків – фільварків. Ці багатогалузеві господарчі комплекси базувалися на постійній щотижневій панщині залежних селян і були зорієнтовані на товарно-грошові відносини, хоча й зберігали значні риси натурального господарства.

Оскільки влада, багатство та привілеї в Речі Посполитій все більше асоціювалися з поляками, то серед людей, котрі не могли ототожнювати себе з польською культурою, зростало невдоволення. А привілейований стан (*суспільні стани ...*) справляв значний асиміляторський вплив на українську знать. Унаслідок цього відбувалося масове її зречення православ'я, перехід у католицизм, а також на польську мову. Українці стрімко втрачали свою еліту – (*суспільні стани ...*).

Усе ж невелика купка українських магнатів лишалася відданими своїй вірі: вони засновували у власних володіннях православні школи та друкарні. Найбільшим покровителем православної віри був князь Костянтин Острозький (1527 – 1608 рр.) – «некоронований король України» – один із найбагатших і наймогутніших магнатів Речі Посполитої. На (*історико-географічні регіони України ...*) йому належало більше ніж 900 міст і сіл. У 1578 р. князь засновує друкарню,

якою керував Іван Федоров, у 1580 р. відкриває Острозьку академію.

У містах з другої половини XV ст. почали виникати православні братства, які протистоячи зростаючому тиску польсько-католицьких елементів, надавали своїм членам безпроцентні позички. Значну роль у боротьбі за релігійну та професійну рівноправність українського громадянства, православних з католиками відіграло братство у (*міста України ...*), засноване першим (1463 р.). У 1615 р. було засноване богоявленське братство у (*місто України ...*).

Братські школи ставали центрами формування нової української еліти, науковими осередками, кузнею політичних провідників, сприяли формуванню інтелектуального потенціалу нації, створювали передумови для відкриття навчальних закладів вищого типу (Київський колегіум).

Між православними українцями і католиками-поляками розгорілася справжня релігійна і культурна війна. Розвиваючись як боротьба передусім між різними вірами (у той час для всіх європейців релігія була основним ідеологічним питанням), вона поклала початок першій в українській історії великій ідеологічній дискусії. Йшлося перш за все, про те, котра з церков справді забезпечує спасіння душі – православна чи католицька.

Оскільки українці зазнавали утисків у Речі Посполитій, міщани дискримінувалися в містах, а православна знать ігнорувалася під час розподілу службових посад, кілька православних єпископів вирішили укласти між своєю церквою та Римом унію. Наприкінці 1595 р., після таємних переговорів, двоє з них поїхали до Риму, де папа Клемент VIII проголосив офіційне визнання унії.

Католицька влада теж була зацікавлена у зближенні своєї та православної церков в Україні. У 1589 р. була проголошена автокефалія Московського патріархату, глава якого отримав титул патріарха Московського і всієї Русі. Отже, Москва мала можливість втручатися у внутрішні справи Речі Посполитої під приводом захисту православних.

Коли розійшлася звістка про укладену (*суспільні стани ...*) угоду з папою, православна громада вибухнула від обурення. Князь Острозький пригрозив Польщі підняти збройне повстання. Щоб розв'язати конфлікт, у 1596 р. у м. Бересті (нині Брест) був скликаний церковний собор із метою об'єднати католицьку та православну церкви в Україні. Але наслідки Берестейської унії були прямо протилежні: за умови

збереження перших двох, виникла ще й третя церква – уніатська, або греко-католицька. Цей поділ українців на дві конфесії поклав початок багатьом різким відмінностям, які пізніше розвинулися між східними та західними українцями віча [4, с. 74–77].

Тема 4. Соціально-економічний розвиток України у складі Речі Посполитої

Тести для перевірки знань

1. Обмеження галицькою шляхтою права селян переходити від одного землевласника до іншого відбулося у:

- а) 1569 р.;
- б) 1435 р.;
- в) 1596 р.;
- г) 1440 р.;
- д) 1447 р.

2. Привілей великого князя литовського і польського короля Казимира Ягайловича, де були юридично оформлені права привілейованих станів – «князів, панів, шляхти» (Віленський привілей) був виданий у:

- а) 1569 р.;
- б) 1435 р.;
- в) 1596 р.;
- г) 1440 р.;
- д) 1447 р.

3. Укладання у Великому князівстві Литовському Судебника Казимира IV (Ягелончика) – зведення законів, яким регулювалися майнові та особисті права знаті і шляхти відбулося в:

- а) 1569 р.;
- б) 1435 р.;
- в) 1468 р.;
- г) 1440 р.;
- д) 1447 р.

4. Радомська конституція польського короля Олександра Казимировича, за якою було покладено початок формуванню станової шляхетської польської держави (двопалатний парламент, що складався з сенату та шляхетської ізби; шляхетські сеймики) була укладена в:

- а) 1569 р.;
- б) 1435 р.;
- в) 1468 р.;
- г) 1505 р.;
- д) 1447 р.

5. Привілей литовського князя Сигізмунда Кейстуовича Київській землі, що гарантував князям і шляхті збереження права земельної власності, вільного розпорядження маєтками, передачі їх у спадок, зайняття посад лише місцевою знаттю датується:

- а) 1569 р.;
- б) 1435 р.;
- в) 1468 р.;
- г) 1509 р.;
- д) 1447 р.

6. У Польському королівстві і Великому князівстві Литовському набрав чинності закон, за яким селянам заборонявся викуп на волю. Коли це сталося:

- а) 1569 р.;
- б) 1543 р.;
- в) 1468 р.;
- г) 1509 р.;
- д) 1447 р.?

7. Коли сейм Польського королівства прийняв ухвалу «Про вивід шляхетства», за якою визначалося, хто належить до стану шляхти:

- а) 1569 р.;
- б) 1543 р.;
- в) 1468 р.;
- г) 1522 р.;
- д) 1447 р.?

8. У першій половині XVII ст. в Речі Посполитій від усіх орних земель на королівські маєтки припадало території майже:

- а) 5 %;
- б) 10 %;
- в) 15 %;
- г) 20 %;
- д) 25 %.

9. До найбільших власників землі в Речі Посполитій належали роди магнатів:

- а) Квіток;
- б) Романових;
- в) Потоцьких;
- г) Конецпольських;
- д) Кочубеїв.

10. Перепис шляхти проводився у Речі Посполитій у :

- а) 1569 р.;
- б) 1435 р.;
- в) 1528 р.;
- г) 1505 р.;
- д) 1447 р.

11. До шляхтичів українського походження (із бояр) у XVI ст. належали представники родів:

- а) Квіток;
- б) Романових;
- в) Потоцьких;
- г) Кульчицьких;
- д) Кочубеїв;
- е) Витвицьких.

12. Який державний документ засвідчив спадковість селянських наділів, але куплю-продаж цієї землі забороняв:

- а) I Литовський статут;
- б) «Устав на волоки»;
- в) II Литовський статут;
- г) III Литовський статут;
- д) ухвала «Про вивід шляхетства»;
- е) «Артикули» Генріха Валуа?

13. У Речі Посполитій найбільше українськомовного населення мешкало у місті:

- а) Житомир;
- б) Ярослав;
- в) Меджибіж;
- г) Яворів;
- д) Львів;

е) Мукачеве.

14. Який державний документ забороняв селянам без дозволу панів купувати або брати землю у заставу:

- а) I Литовський статут;
- б) «Устав на волоки»;
- в) II Литовський статут;
- г) III Литовський статут;
- д) ухвала «Про вивід шляхетства»;
- е) «Артикули» Генріха Валуа.

15. Аграрна реформа польського короля і великого князя литовського Сигізмунда II Августа, яка юридично закріпила належність селян феодалам, передбачала волочний переділ земельних ресурсів, мала назву:

- а) «Руська Правда»;
- б) Перший Литовський статут;
- в) «Повчання Володимира Мономаха»;
- г) Другий Литовський статут;
- д) Третій Литовський статут;
- е) «Устав на волоки»;
- є) «Артикули» Генріха Валуа.

16. Фільварки на українських землях з'явилися після появи державного документа, що мав назву:

- а) «Руська Правда»;
- б) Перший Литовський статут;
- в) «Повчання Володимира Мономаха»;
- г) Другий Литовський статут;
- д) Третій Литовський статут;
- е) «Устав на волоки»;
- є) «Артикули» Генріха Валуа.

17. Багатогалузеве товарне господарство, засноване на примусовій праці селян-кріпаків у Галичині (XV ст.), яке орієнтувалося на продаж виробленої продукції, зберігаючи під час цього риси натурального господарства, мало назву:

- а) полюддя;
- б) данина;
- в) урок;

- г) погост;
- д) фільварок;
- е) толока;
- є) волок.

18. Радомська конституція польського короля Олександра Казимировича, якою покладено початок формування станової шляхетської польської держави (двопалатний парламент, котрий складався з сенату та шляхетської ізби; шляхетські сеймики) з'явилася у:

- а) 1353 р.;
- б) 1505 р.;
- в) 1356 р.;
- г) 1403 р.;
- д) 1421 р.;
- е) 1422 р.;
- є) 1425 р.

Завдання для закріплення матеріалу

Завдання 1. *Уважно прочитайте текст. Замість пропущених слів або термінів укажіть правильні за змістом терміни. За потреби скористайтеся довідкою.*

Довідка: національно-визвольні рухи на Україні (Хмельниччина, Коліївщина, рух опришків); суспільні стани (селяни, міщани, шляхта, козаки, православне духовенство, дворяни); історико-географічні регіони України (Буковина, Сіверщина, Галичина, Волинь, Запоріжжя, Слобожанщина, Наддніпрянщина, Покуття).

Напередодні (національно-визвольні рухи на Україні ...) у соціально-економічній сфері панувало становлення козацького стану, яке супроводжувалося розвитком якісно нового (за суттю фермерського), типу господарства, що вступило в протиріччя з польським фільварково-панщинним, основаним на праці селянина-кріпака. В той час козацькі принципи суспільних відносин докорінно відрізнялися від існуючих у Речі Посполитій і вступили в антагоністичну суперечність із ними, а курс польського уряду на ліквідацію (суспільні стани ...) як стану не міг не викликати збройного спротиву. Підігрівало ситуацію і невдоволення широких мас, котрі викликали як зростання соціально-економічного визиску (суспільні стани ...) і (суспільні стани ...), так і закріпачення ще

відносно вільного населення (*історико-географічні регіони України ...*).

Рушійними силами повстання стали козацтво й селянство. Під впливом перших збройних перемог до визвольного руху приєдналася козацька реєстрова старшина, частина української шляхти, (*суспільні стани ...*), (*суспільні стани ...*), що перетворило цей рух на загальнонародний. Усі названі верстви прагнули звільнитися з-під влади Польщі, але їхні соціально-економічні та політичні мотиви були неоднаковими. Зміст боротьби (*суспільні стани ...*), яке масово покозачилося, полягав у виборенні особистої свободи, права власності на землю та сільськогосподарські угіддя. Низи козацтва і міщанство також прагнули знищення кріпосницьких порядків, тоді як українське шляхетство та реєстрова старшина обмежувались завданнями національного визволення. Їх підтримували верхи (*суспільні стани ...*) й (*суспільні стани ...*). [4, с. 86–89].

Тема 5. Соціально-економічне становище українських земель у середині XVII – XVIII ст.

Тести для перевірки знань

1. Стація – це:

- а) податок на утримання козацького війська;
- б) податок з доходів від промислів;
- в) земельний податок;
- г) транспортний податок;
- д) податок із жителів міст;
- е) податок із жителів сіл.

2. Як у XVII – XVIII ст. називалися селяни, які свою землю обробляли власною робочою худобою:

- а) пашенні;
- б) бобилі;
- в) вільні;
- г) панські?

3. Як у XVII – XVIII ст. називалися селяни, які свою землю обробляли найманою робочою худобою:

- а) пашенні;
- б) бобилі;
- в) вільні;

г) панські?

4. Бобилі у кількісному відношенні до всього селянства становили

- а) 5 %;
- б) 10 %;
- в) 15 %;
- г) 20 %;
- д) 25 %.

5. Старшинське землеволодіння переважало у XVII – XVIII ст. на території:

- а) Київщини;
- б) Чернігівщини;
- в) Переяславщини;
- г) Полтавщини;
- д) Львівщини.

6. У XVII – XVIII ст. на зміну великому феодальному землеволодінню прийшло:

- а) землеволодіння фермерського типу;
- б) велике князівське;
- в) ханське;
- г) султанське;
- д) індивідуальне козацьке.

7. До найбільших землевласників у XVII – XVIII ст. належали:

- а) Михайлівський Золотоверхий монастир;
- б) Межигірський монастир;
- в) Покровський монастир;
- г) Слов'яногірський монастир.

8. Найінтенсивніше зернове господарство у XVII – XVIII ст. розвивалося на території:

- а) Покуття;
- б) Гетьманщини;
- в) Кубані;
- г) Задунайщини;
- д) Слобожанщини.

9. Коли на території України царат юридично оформив кріпацтво:

- а) 1775 р.;
- б) 1781 р.;

- в) 1783 р.;
- г) 1785 р.;
- д) 1790 р.;
- е) 1795 р.?

10. Із занепадом автономії в Україні збільшилася:

- а) польська магнатська земельна власність;
- б) російська дворянська земельна власність;
- в) монастирська земельна власність;
- г) індивідуальна козацька земельна власність.

11. Найбільше на земельні відносини другої половини XVII – XVIII ст. впливала:

- а) Росія;
- б) Річ Посполита;
- в) Молдавське князівство;
- г) Кримське ханство;
- д) Османська імперія.

12. Наприкінці XVII – у XVIII ст. на Лівобережжі та Слобожанщині у сільському господарстві чітко окреслилася спеціалізація:

- а) вирощування соняшнику;
- б) вирощування пшениці;
- в) вирощування цукрового буряку;
- г) вирощування жита;
- д) вирощування льону та конопель;
- е) вирощування тютюну;
- є) вирощування кукурудзи.

13. Наприкінці XVII – у XVIII ст. на Волині у сільському господарстві чітко окреслилася спеціалізація:

- а) вирощування соняшнику;
- б) вирощування пшениці;
- в) вирощування цукрового буряку;
- г) вирощування жита;
- д) вирощування льону та конопель;
- е) вирощування тютюну;
- є) вирощування кукурудзи.

14. Наприкінці XVII – у XVIII ст. на Поліссі у сільському господарстві чітко окреслилася спеціалізація:

- а) вирощування соняшнику;
- б) вирощування пшениці;
- в) вирощування цукрового буряку;
- г) вирощування жита;
- д) вирощування льону та конопель;
- е) вирощування тютюну;
- є) вирощування кукурудзи.

15. Наприкінці XVII – у XVIII ст. на землях між Дністром і Прутом у сільському господарстві чітко окреслилася спеціалізація:

- а) вирощування соняшнику;
- б) вирощування пшениці;
- в) вирощування цукрового буряку;
- г) вирощування жита;
- д) вирощування льону та конопель;
- е) вирощування тютюну;
- є) вирощування кукурудзи.

16. Особливості соціальної політики України у XVII – XVIII століттях один із видатних політиків описав так: «Щоб людям військовим і посполитим зайві не чинили утюження, наклади, пригнічення та здирства, через які вони, покинувши житла свої, звикли пріч іти і в закордонних державах шукати спокійнішого, легшого й кориснішого собі мешкання». Автором цієї промови був:

- а) Б. Хмельницький;
- б) І. Виговський;
- в) П. Орлик;
- г) П. Дорошенко;
- д) І. Сірко;
- е) П. Калнишевський;
- є) І. Самойлович.

17. Хто із гетьманів України скасував податки, накладені Малоросійською колегією:

- а) Б. Хмельницький;
- б) І. Виговський;
- в) П. Орлик;
- г) П. Дорошенко;
- д) Д. Апостол;

- е) П. Калнишевський;
- є) І. Самойлович?

18. Який державний документ звільнив українську знать від військової служби та урівняв їх у правах із російським дворянством:

- а) Коломацькі статті І. Мазепи;
- б) «Жалувана грамота дворянству» Катерини II;
- в) Бендерська конституція П. Орлика;
- г) «Вічний мир»;
- д) Бучацький договір П. Дорошенка?

Завдання для закріплення матеріалу

Завдання 1. *Уважно прочитайте текст. Замість пропущених слів або термінів укажіть правильні за змістом терміни. За потреби скористайтеся довідкою.*

Довідка: категорії козацтва (бунчукові товариші, виборні, підпомічники); держави світу (Російська імперія, Польща, Кримське ханство).

І. Мазепа був високоосвіченим політичним діячем і правив майже 21 рік. Намагаючись зміцнити гетьманську владу, він увів нову (*категорії козацтва ...*), цілком залежних від нього. У проведенні внутрішньої політики гетьман спирався на козацьку старшину – роздавав їй землі, впорядкував податки, земельну власність. Дбаючи про збереження у Гетьманщині козацьких прав і вольностей, Мазепа не забував про власні інтереси. За роки правління він став одним із найбагатших феодалів Європи (мав 20 тисяч маєтків).

Мазепа знав декілька мов, зібрав багату бібліотеку, ввійшов у світову історію як великий меценат: за його сприяння були збудовані й відреставровані понад 20 великих православних храмів, чимало монастирів, споруд для Києво-Могилянської колегії та ін.

За сприяння Мазепи старшина, шляхта й монастирська влада різними способами перетворювали козаків на своїх підданих. Майнова нерівність козацтва була узаконена в 1698 р.: залежно від матеріального становища їх розділили на (*категорії козацтва ...*) (несли військову службу) і (*категорії козацтва ...*) (надавали допомогу виборним під час спорядження тих на службу).

Хоч І. Мазепа пожертвував на благодійні цілі величезні особисті

кошти (більше мільйона золотих дукатів та мільйон злотих, 186 тисяч карбованців), він так і не здобув прихильності простого люду. Його вважали панським, старшинським гетьманом, вірним прислужником уряду (*держава світу ...*). Знаючи про службу Мазепи в молодості при дворі короля (*держава світу ...*), українські люди вірила чуткам, що гетьман – таємний католик. З політичними конкурентами з числа козацьких ватажків Мазепа розправлявся рішуче й жорстоко [1, с. 256].

Тема 6. Українські землі у складі Російської та Австрійської імперій наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.

Тести для перевірки знань

1. Процес переходу від ручної праці до машинної, від мануфактури до фабрики називається:

- а) технічний прогрес;
- б) промисловий переворот;
- в) індустріалізація;
- г) науково-технічна революція.

2. Характерні риси економічного розвитку західноукраїнських земель першої половини XIX ст.:

- а) зростання залежності від іноземного капіталу;
- б) швидкий розклад кріпосницького ладу;
- в) техніко-економічна відсталість.

3. У Росії провели губернську реформу, в результаті якої утворилися вісім губерній (Московська, Інгерманландська, Київська, Смоленська, Казанська, Азовська, Архангелогородська і Сибірська) А відбулося це в:

- а) 1708 – 1710 рр.;
- б) 1688 – 1690 рр.;
- в) 1700 – 1705 рр.;
- г) 1711 – 1715 рр.;
- д) 1720 – 1725 рр.

4. Глушківська суконна і полотняна мануфактури були засновані на Слобожанщині в:

- а) 1689 р.;
- б) 1719 р.;

- в) 1705 р.;
- г) 1709 р.;
- д) 1711 р.

5. Поява царського указу Малоросійської колегії про складання козацького реєстру з метою обмежити перехід селян у козацький стан належить до:

- а) 1723 р.;
- б) 1719 р.;
- в) 1711 р.;
- г) 1750 р.;
- д) 1775 р.

6. Коли на Гетьманщині була проведена ревізія земельних володінь – «Генеральне слідство про маєтності» з метою визначення і розмежування різних суспільних верств і закріплення за ними права передачі земель у спадок:

- а) 1705 – 1710 рр.;
- б) 1729 – 1731 рр.;
- в) 1712 – 1715 рр.;
- г) 1716 – 1719 рр.;
- д) 1719 – 1721 рр.?

7. На Волині Баранівська фарфорово-фаянсова мануфактура була заснована в:

- а) 1750 р.;
- б) 1804 р.;
- в) 1797 р.;
- г) 1800 р.;
- д) 1805 р.;
- е) 1811 р.

8. Царський указ про запровадження триденної панщини за умови збереження натуральних і грошових повинностей був виданий у:

- а) 1750 р.;
- б) 1804 р.;
- в) 1797 р.;
- г) 1800 р.;
- д) 1805 р.;
- е) 1811 р.

9. Царський указ, який дозволяв купецтву, міщанству, державним селянам купувати землю, був виданий у:

- а) 1750 р.;
- б) 1801 р.;
- в) 1797 р.;
- г) 1800 р.;
- д) 1805 р.;
- е) 1811 р.

10. Спорудження першої в Європі нафтопереробної установки в селі Модричі (поблизу м. Борислава) відбулося:

- а) у середині 1750 р.;
- б) на початку 1800 р.;
- в) у середині 1775 р.;
- г) на початку 1811 р.;
- д) у середині 1850 р.

11. Першу доменну піч на металургійному заводі м. Луганська відкрили в:

- а) 1800 р.;
- б) 1750 р.;
- в) 1775 р.;
- г) 1811 р.;
- д) 1850 р.;
- е) 1870 р.

12. Декрет Надвornoї канцелярії Австроугорської імперії, що надав поміщикам право фізичного покарання селян, був виданий у:

- а) 1793 р.;
- б) 1775 р.;
- в) 1750 р.;
- г) 1811 р.;
- д) 1805 р.;
- е) 1825 р.

13. Царський указ про закріпачення селян на Лівобережній та Слобідській Україні був виданий у:

- а) 1793 р.;
- б) 1783 р.;
- в) 1775 р.;

- г) 1785 р.;
- д) 1800 р.;
- е) 1811 р.

14. Активне заселення першими німецькими колоністами земель Війська Запорозького (о. Хортиці, Катеринославщини, Херсонщини) почалося у:

- а) 1793 р.;
- б) 1775 р.;
- в) 1750 р.;
- г) 1811 р.;
- д) 1789 р.;
- е) 1825 р.

15. Запровадження земельного кадастру з метою упорядкування селянських податків на Східній Галичині відбулося у:

- а) 1793 р.;
- б) 1783 р.;
- в) 1775 р.;
- г) 1785 р.;
- д) 1800 р.;
- е) 1811 р.

16. Царські укази про реформу міст («Грамота на права і вигоди містам Російської імперії») і надання привілеїв дворянству («Грамота на права, вольності і переваги благородного російського дворянства») з'явилися в:

- а) 1793 р.;
- б) 1783 р.;
- в) 1775 р.;
- г) 1785 р.;
- д) 1800 р.;
- е) 1811 р.

17. Указ про запровадження в Австрії і Угорщині триденної панщини було видано в:

- а) 1793 р.;
- б) 1783 р.;
- в) 1775 р.;
- г) 1785 р.;

- д) 1786 р.;
- е) 1811 р.

18. Царський указ про секуляризацію монастирських земель почав діяти з:

- а) 1793 р.;
- б) 1775 р.;
- в) 1750 р.;
- г) 1811 р.;
- д) 1786 р.;
- е) 1825 р.

19. Проведення земельної реформи на Східній Галичині, яка суттєво обмежила розміри селянських землеволодінь, суттєво знизила рівень добробуту селян, відбулося у:

- а) 1793 р.;
- б) 1783 р.;
- в) 1775 р.;
- г) 1785 р.;
- д) 1786 р.;
- е) 1787 р.

20. Секуляризація церковних земель Північної Буковини належить до:

- а) 1793 р.;
- б) 1775 р.;
- в) 1782 р.;
- г) 1811 р.;
- д) 1786 р.;
- е) 1825 р.

21. Указ імператора Йосифа II про ліквідацію особистої залежності селян з'явився у:

- а) 1793 р.;
- б) 1775 р.;
- в) 1782 р.;
- г) 1811 р.;
- д) 1786 р.;
- е) 1825 р.
- є) 1826 р.;

ж) 1827 р.

Завдання для закріплення матеріалу

Завдання 1. *Уважно прочитайте текст. Замість пропущених слів або термінів укажіть правильні за змістом. За потреби скористайтеся довідкою.*

Довідка: міста України (Київ, Львів, Мукачеве, Коломия, Тернопіль, Луцьк, Холм, Кам'янець); суспільні категорії (кріпаки-селяни, вільні селяни, міщани, чиновники, духівники, буржуазія).

Становище та добробут селянства дещо поліпшилися внаслідок реформ у дусі освіченого абсолютизму, впроваджених цісарем Йосифом II. Починаючи з 1781 р., цей правитель здійснив ряд суттєвих заходів, спрямованих на обмеження кріпацтва. Так, землевласникові заборонялося вимагати від *(суспільні категорії ...)* більше 3 днів панщини на тиждень, для найбідніших *(суспільні категорії ...)* встановлювалася ще менша панщина. Суворо обмежувалися додаткові повинності. *(Суспільні категорії ...)* надавалися такі особисті свободи, як право одружуватися без дозволу пана, переходити на інші наділи, звертатися зі скаргами на свого пана до суду. Сільські громади отримали права самоврядування.

Покращувалося становище греко-католицької церкви, вона здобула рівні права з католицькою та протестантською. У 1784 р., прагнучи мати більше освічених *(суспільні категорії ...)* і *(суспільні категорії ...)*, Йосиф II заснував у *(міста України ...)* університет, в якому для небагатьох українських студентів було організовано окремий факультет. Викладання тут велось штучною мовою, котра поєднувала церковнослов'янську з місцевою українською говіркою.

Однак вагомого впливу на життя західних пересічних українців реформи не мали. Надто обмеженими були можливості економічного розвитку регіону: обмаль землі, нерозвиненість промисловості в містах, надзвичайно низький рівень активності населення.

Після смерті Йосифа II у 1790 р. у правлячих колах імперії на зміну активному реформаторству, лібералізму, освіченому абсолютизму поступово приходить консерватизм, контрреформізм, реакція. Реформи виявилися згорненими. Активного продовжувача реформ у дусі

«освіченого абсолютизму» після смерті Йосифа II у країні не виявилось. Скориставшись цим, поміщики за короткий проміжок часу змогли майже повністю відновити свої колишні права та привілеї [4, с. 115–117].

Тема 7. Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій у другій половині XIX ст.

Тести для перевірки знань

1. Як називалися селяни, яким поміщик протягом двох років визначав і оформлював земельний наділ (за реформою 1861 р.):

- а) панські;
- б) посесійні;
- в) тимчасово зобов'язані;
- г) державні;
- д) дворові?

2. Найбільші селянські «відрізки» були у:

- а) правобережних губерніях;
- б) лівобережних губерніях;
- в) південних губерніях;
- г) центральних губерніях.

3. Коли було введено в експлуатацію залізницю Львів – Чернівці – Ясси:

- а) 1860 р.;
- б) 1861 р.;
- в) 1866 р.;
- г) 1885 р.;
- д) 1890 р.?

4. Подвірно-сімейне землекористування в Україні переважало на території:

- а) правобережних губерній;
- б) лівобережних губерній;
- в) південних губерній.

5. Шлях розвитку капіталізму в сільському господарстві зі збереженням пережитків феодалізму:

- а) азіатський шлях;
- б) американський шлях;
- в) прусський шлях.

6. Коли в м. Горлівка ввели в експлуатацію шахти Товариства Південноросійської кам'яновугільної промисловості:

- а) 1860 р.;
- б) 1861 р.;
- в) 1868 р.;
- г) 1885 р.;
- д) 1890 р.;
- е) 1895 р.?

7. Згідно з реформою 1861 р. без землі звільнялися:

- а) державні селяни;
- б) дворові селяни;
- в) кріпаки-робітники;
- г) державні службовці низьких рангів;
- д) державні службовці середніх рангів;
- е) рекрути.

8. Коли в Лондоні було створено англо-російське акціонерне Новоросійське товариство кам'яновугільного, залізного і рейкового виробництва з основним капіталом 170 тисяч фунтів стерлінгів:

- а) 1860 р.;
- б) 1861 р.;
- в) 1869 р.;
- г) 1885 р.;
- д) 1890 р.;
- е) 1896 р.?

9. Будівництво Курсько-Харково-Азовської залізниці було закінчено:

- а) у 1865 р.;
- б) у 1868 р.;
- в) у 1869 р.;
- г) у 1870 р.;
- д) у 1871 р.;
- е) у 1872 р.

10. Коли почалося будівництво Новоросійського чавуноливарного та залізобного заводу (завод Юза), який знаменував початок активного розвитку металургійної промисловості України:

- а) 1860 р.;

- б) 1861 р.;
- в) 1869 р.;
- г) 1885 р.;
- д) 1890 р. ?

11. Полтавщину з Балтійським узбережжям з'єднала:

- а) Курсько-Харково-Азовська залізниця;
- б) Лібаво-Роменська залізниця;
- в) Києво-Балтійська залізниця;
- г) Південна залізниця;
- д) Придніпровська залізниця;
- е) Південно-Західна залізниця.

12. Коли було відкрито залізничний рух лініями Балта – Жмеринка – Київ та Київ – Курськ:

- а) 1860 р.;
- б) 1861 р.;
- в) 1870 р.;
- г) 1885 р.;
- д) 1890 р.?

13. Коли було створено першу французьку компанію «Гірниче та промислове товариство на Півдні Росії» для розробки вугілля Донбасу:

- а) 1860 р.;
- б) 1861 р.;
- в) 1870 р.;
- г) 1873 р.;
- д) 1890 р.?

14. В Україні наприкінці ХІХ ст. районами торгового зернового виробництва були:

- а) Херсонська, Таврійська, Катеринославська губернії;
- б) Полтавська, Харківська, Катеринославська губернії;
- в) Київська, Подільська, Волинська губернії;
- г) Київська та Катеринославська губернії.

15. Коли у Таганрозі відбувся І з'їзд гірничопромисловців Півдня Росії, який створив постійно діючу Раду з'їзду промисловців Півдня Росії (була розташована в м. Харкові на сучасній вул. Сумській):

- а) 1860 р.;
- б) 1861 р.;
- в) 1870 р.;
- г) 1874 р.;
- д) 1890 р.?

16. Наприкінці ХІХ ст. кількість поденних і постійних найманих робітників, зайнятих у землеробстві України, становила майже:

- а) 100 тисяч осіб;
- б) 500 тисяч осіб;
- в) 1 мільйон осіб;
- г) 1,5 мільйони осіб;
- д) 2 мільйони осіб;
- е) 5 мільйонів осіб.

17. Коли у Російській імперії було ухвалено закон про перехід тимчасовозобов'язаних селян на обов'язковий викуп:

- а) 1860 р.;
- б) 1861 р.;
- в) 1870 р.;
- г) 1883 р.;
- д) 1890 р.;
- е) 1985 р.?

18. Коли у Російській імперії було ухвалено царським урядом указ про скасування подушного податку та закон про обмеження праці малолітніх на промислових підприємствах:

- а) 1860 р.;
- б) 1861 р.;
- в) 1870 р.;
- г) 1883 р.;
- д) 1882 р.;
- е) 1885 р.?

19. 15 вересня 1885 року було відкрито Південноросійський технологічний інститут – перший вищий технічний заклад в Україні. Ця важлива історична подія сталася у місті:

- а) Київ;
- б) Полтава;
- в) Катеринослав;

- г) Харків;
- д) Чернігів;
- е) Чернівці.

20. Починаючи з 1891 р. тривала масова українська еміграція до Канади, куди до 1914 р. прибуло близько 100 тисяч українців. Українські емігранти прибували до міста:

- а) Ванкувер;
- б) Монреаль;
- в) Калгарі;
- г) Лейк-Харбор;
- д) Клайд;
- е) Принс-Руперт.

Завдання для закріплення матеріалу

Завдання 1. *Уважно прочитайте текст. Замість пропущених слів або термінів укажіть правильні за змістом терміни. За потреби скористайтеся довідкою.*

Довідка: історико-географічні регіони України (Лівобережжя, Галичина, Південь, Буковина, Закарпаття, Правобережжя); категорії населення (робітники, селяни, духовенство, буржуазія, службовці, багаті землевласники); галузі економіки (сільське господарство, промисловість, транспорт, зв'язок).

Найнагальнішим завданням тогочасного російського царату була ліквідація кріпосного права. В *(історико-географічні регіони України ...)* це трапилось у 1848 р., на *(історико-географічні регіони України ...)* – 1849 р., у Закарпатті – 1853 р., у Росії ж – тільки 1861 р. У ході цього принципові риси російської моделі селянської реформи нагадували австрійську: ліквідація особистої залежності селян від поміщиків, створення органів селянського самоуправління, наділення *(категорії населення ...)* землею та визначення за неї повинностей, викуп селянських наділів.

Селянська община перетворювалась у найнижчу адміністративну одиницю, відповідальну за своєчасність сплати селянами платежів і податків, виконання ними повинностей. Та в Україні общини значного поширення не мали, переважало індивідуальне господарство.

Користуючись відсутністю земельного розмежування, у ході

реформи поміщики не тільки захопили найкращі землі, а й відрізали в селян чимало їхньої. Тому 220 тисяч українських (*категорії населення ...*) залишилися безземельними, а майже 94 % селянських господарств отримали наділи, недостатні для проживання.

Здобувши особисту свободу, селянство залишилося нижчим станом: до викупу землі (*категорії населення ...*) перебували в залежності від поміщика, виконували рекрутську повинність, для них зберігалися тілесні покарання різками.

Сума викупу становила розмір 11 річних податків із кожного селянського двору. Оскільки вчорашні кріпаки таких коштів не мали, їх сплатила відразу поміщикам держава, надавши селянам позичку строком на 49 років. Пануючі верстви суспільства не втратили нічого. Відшкодування (*категорії населення ...*) відсотків приносило царській казні 63 копійки прибутку на кожен карбованець позички.

Скасування кріпацтва спричинило до цікавих суспільних зрушень в Російській імперії. По-перше, відбулося майнове розшарування (*категорії населення ...*): більше половини з них складали бідняки, 30 % – середня верства, решта зробились відносно багатими, порівняно зі своїми односельцями, їх називали куркулями. По-друге, у державі розпочався економічний занепад (*категорії населення ...*).

Часто поміщики не намагаючись перетворити свої маєтки на прибуткові комерційні підприємства, продовжували вести розгульне життя. Після цього багато (*категорії населення ...*) переїздило до міст, де вони ставали (*категорії населення ...*), офіцерами, працювали у сфері послуг, поповнювали лави інтелігенції [4, с. 137–140].

Змістовий модуль 2. Соціально-економічний розвиток українських земель у ХХ – на початку ХХІ ст.

Тема 8. Україна на початку ХХ ст.

Українські землі у період Першої світової війни

Тести для перевірки знань

1. Характерні риси економічного розвитку українських у складі Росії на початку ХХ ст.:

- а) зростання залежності від іноземного капіталу;
- б) велика кількість монополій;

- в) велика земельна власність дворян;
- г) переважаюче землеволодіння державних селян;
- д) значна кількість цехів;
- е) масова електрифікація міст.

2. Економічна криза в Російській імперії відбулася:

- а) у 1900 – 1903 рр.;
- б) у 1905 – 1907 рр. ;
- в) у 1908 – 1910 рр.;
- г) у 1910 – 1912 рр.;
- д) у 1914 – 1915 рр.

3. На прокатному стані Олександрівського заводу Брянського акціонерного товариства у 1908 р. було застосовано електричний привід. Це сталося на території:

- а) Київщини;
- б) Харківщини;
- в) Катеринославщини;
- г) Полтавщини;
- д) Чернігівщини.

4. Початок застосування важких електричних врубових машин на шахтах Донецького басейну належить до:

- а) у 1900 р.;
- б) у 1901 р.;
- в) у 1902 р.;
- г) у 1904 р.;
- д) у 1907 р.

5. Найбільшої гостроти економічна криза набула:

- а) у залізорудній промисловості;
- б) у металургії;
- в) у сільському господарстві;
- г) у фінансовій системі;
- д) в оподаткуванні.

6. Коли в Україні було створено синдикат «Продпаровоз» (спілка паровозобудівних заводів):

- а) у 1900 р.;
- б) у 1901 р.;
- в) у 1902 р.;

- г) у 1905 р.;
- д) у 1907 р.?

7. У березні 1903 р. у Петербурзі з'явився указ про:

- а) запровадження триденної панщини;
- б) проведення землеустрою на селянських надільних землях;
- в) надання особистих прав і свобод кріпосним селянам;
- г) збільшення строкової військової служби до 10 років;
- д) ліквідацію кругової поруки селян.

8. Коли в Україні було створено синдикат «Продамет» (товариство з продажу виробів російських металургійних заводів):

- а) у 1900 р.;
- б) у 1901 р.;
- в) у 1902 р.;
- г) у 1905 р.;
- д) у 1907 р.?

9. У якому місті за ініціативою винахідника радіо О. Попова була споруджена перша в Україні радіостанція громадського користування:

- а) у Києві;
- б) у Катеринославі;
- в) у Миколаєві;
- г) у Херсоні;
- д) у Миколаєві;
- е) у Полтаві?

10. Коли в Україні було створено синдикат «Урожай» (товариство, яке займалося торгівлею сільськогосподарськими машинами)?

- а) у 1910 р.;
- б) у 1911 р.;
- в) у 1912 р.;
- г) у 1913 р.;
- д) у 1915 р.

11. У серпні 1913 р. відбувся II Всеросійський з'їзд кооператорів. Ця історична подія сталася у місті:

- а) Києві;

- б) Катеринославі;
- в) Миколаєві;
- г) Херсоні;
- д) Миколаєві;
- е) Полтаві.

12. Коли царський уряд ухвалив закон про переселення селян до Сибіру:

- а) у 1902 р.;
- б) у 1904 р.;
- в) у 1912 р.;
- г) у 1913 р.;
- д) у 1915 р. ?

13. 29 травня 1911 року у Петербурзі було ухвалено закон про:

- а) запровадження триденної панщини;
- б) проведення землеустрою на селянських надільних землях;
- в) надання особистих прав та свобод кріпосним селянам;
- г) збільшення строкової військової служби до 10 років;
- д) зменшення строкової військової служби до 10 років.

14. Коли в Україні було створено синдикат «Продаруд» (товариство, яке займалося продажем руд Півдня Росії):

- а) у 1905 р.;
- б) у 1908 р.;
- в) у 1912 р.;
- г) у 1913 р.;
- д) у 1915 р.?

15. Великі ринки робочої сили існували у містах:

- а) Чугуїв (Харківська губернія);
- б) Сміла (Київська губернія);
- в) Єлисаветград;
- г) Каховка (Таврійська губернія);
- д) Миргород (Полтавська губернія);
- е) Павлоград (Катеринославська губернія).

16. На прокатному стані Олександрівського заводу Брянського акціонерного товариства було застосовано електричний привід. Це сталося:

- а) у 1905 р.;
- б) у 1908 р.;
- в) у 1912 р.;
- г) у 1913 р.;
- д) у 1915 р.

17. До складу української торгово-промислової буржуазної еліти України належали представники династій:

- а) Потебні;
- б) Франко;
- в) Симиренко;
- г) Старицьких;
- д) Гулак-Артемівських;
- е) Яхненків.

18. Найвагоміші інвестиції у кам'яновугільній, гірничорудній та металургійній галузях господарства мали підприємці з:

- а) Великобританії;
- б) Німеччини;
- в) Болгарії;
- г) Португалії;
- д) Єгипту;
- е) США.

19. Визначте, яка частка українських промислових підприємств кінця XIX ст. виробляла готову продукцію (решта ж індустрії готувала сировину для вироблення кінцевого продукту в Росії):

- а) 1 %;
- б) 5 %;
- в) 15 %;
- г) 50 %;
- д) 75 %.

20. Представники якої відомої торгово-буржуазної родини в середині XIX ст. були купцями першої гільдії м. Одеси, а згодом стали успішними виробниками і торговцями цукру в Російській імперії:

- а) Потебні;

- б) Франко;
- в) Симиренко;
- г) Старицьких;
- д) Алчевських;
- е) Яхненки.

Завдання для закріплення матеріалу

Завдання 1. *Уважно прочитайте текст. Замість пропущених слів або термінів укажіть правильні за змістом терміни. За потреби скористайтеся довідкою.*

Довідка: географічні регіони України (Лівобережжя, Полісся, Південь, Правобережжя, Волинь, Запоріжжя, Покуття, Буковина, Слобожанщина); категорії населення (робітники, селяни, духовенство, буржуазія, службовці, багаті землевласники); галузі економіки (сільське господарство, промисловість, транспорт, зв'язок).

Царський уряд, підштовхуваний масовим селянським рухом, змушений був зайнятися проблемами села. Новопризначений прем'єр-міністр Петро Аркадійович Столипін (1862 – 1911) протягом 1906 – 1910 рр. почав активно запроваджувати нову аграрну реформу для покращання стану сільського господарства. З метою піднесення продуктивності сільського виробництва передбачалося створення на селі значного прошарку заможного (*суспільні категорії ...*).

Сільська община позбавлялася монополії щодо перерозподілу орних земель і пасовищ. Кожен селянин дістав право продажу свого земельного наділу або купівлі землі. Виходячи з общин, заможні селяни могли вимагати об'єднання земельних угідь, належних їм у різних місцях, в один рівноцінний наділ – «відруб», а то й взагалі виселитися за межі села і заснувати окреме хутірське господарство. Новостворений Селянський банк надавав «відрубникам» і «хуторянам» для облаштування грошові кредити.

В Україні, де вже було чимало заможних селян (найбільше – на *географічні регіони України ...*), реформа мала цілком позитивні наслідки. На хутори й відруби виселилися 226 тисяч селянських господарств, що становило майже половину їх загальної кількості. Активно розвивались ринкові відносини на селі. Зростанню товарності (*галузі економіки ...*) сприяло й ширше застосування машин і добрив.

Однозначними результатами економічної реформи П. Столипіна назвати не можна. На основі системи заходів, передбачених аграрною реформою, протягом 1906 – 1912 рр. до Сибіру переселився майже 1 мільйон українських селян. Та наслідки цих господарських нововведень мали і негативні аспекти. Проте, не маючи достатнього капіталу для обзаведення господарством на нових місцях, багато з них і там змушені були орендувати землю або наймитувати у місцевих (*категорії населення ...*). Через постійні матеріальні нестатки (*категорії населення ...*), хронічні голодування, незвичайні кліматичні умови, нестачу кваліфікованої медичної допомоги смертність переселенців сягала практично 30 – 40 %. Майже четверта частина переселенців змушена була повернутися в Україну [4, с. 186–187].

Тема 9. Українські землі у період Національно-демократичної революції 1917 – 1921 рр.

Тести для перевірки знань

1. Який з Універсалів Центральної Ради декларував необхідність «доброго упорядкування виробництва, рівномірного розподілення продуктів споживання й кращої організації праці»:
 - а) I Універсал Центральної Ради;
 - б) II Універсал Центральної Ради;
 - в) III Універсал Центральної Ради;
 - г) IV Універсал Центральної Ради.
2. Аграрне питання українські політики намагалися розв'язати у:
 - а) I Універсалі Центральної Ради;
 - б) II Універсалі Центральної Ради ;
 - в) III Універсалі Центральної Ради;
 - г) IV Універсалі Центральної Ради .
3. Проголошувався 8-годинний робочий день:
 - а) I Універсалом Центральної Ради;
 - б) II Універсалом Центральної Ради;
 - в) III Універсалом Центральної Ради;
 - г) IV Універсалом Центральної Ради.
4. «Проект загальних основ земельної реформи» було підготовлено та опубліковано у липні 1918 р:
 - а) Центральною Радою;

- б) Гетьманатом Скоропадського;
- в) УНР;
- г) Раднаркомом;
- д) ЗУНР.

5. Уряд Української держави очолив великий землевласник:

- а) Володимир Винниченко;
- б) Федір Лизогуб;
- в) Дмитро Антонович;
- г) Дмитро Донцов;
- д) Юрій Пілсудський;
- е) Павло Скоропадський;
- є) Симон Петлюра.

6. Який саме український уряд передав законодавчу владу Трудовому Конгресові:

- а) Центральна Рада;
- б) Гетьманат Скоропадського;
- в) УНР;
- г) Раднарком;
- д) ЗУНР.

7. Проект аграрної реформи Української держави передбачав наділення всіх бажаючих селян земельними ділянками площею:

- а) 10 десятин;
- б) 15 десятин;
- в) 20 десятин;
- г) 25 десятин;
- д) 30 десятин;
- е) 50 десятин;
- є) 75 десятин.

8. Навесні 1919 року на території Української Соціалістичної Радянської Республіки було введено політику:

- а) НЕПу;
- б) «воєнного комунізму»;
- в) сталінської індустріалізації;
- г) колективізації.

9. Який саме з українських урядів проголосив уведення національної валюти – гривні та карбованця:

- а) Центральна Рада;
- б) Гетьманат Скоропадського;
- в) УНР;
- г) Раднарком;
- д) ЗУНР.

10. Протягом 1920 р. в Україні було націоналізовано підприємств загальною кількістю приблизно:

- а) 500;
- б) 11 000;
- в) 100;
- г) 10;
- д) 1 000;
- е) 2 000.

11. 11 січня 1919 року Раднарком РСФРР ухвалив декрет про:

- а) продрозкладку;
- б) суцільну колективізацію;
- в) індустріалізацію;
- г) коренізацію;
- д) створення СРСР.

12. Постановою ВРНГ від 22 січня 1918 року державною власністю Російської Федерації були оголошені українські акціонерні товариства:

- а) «Продамет»;
- б) «Кровля»;
- в) «Азовсталь»;
- г) «Криворіжсталь»

13. У своїй внутрішній політиці гетьман Павло Скоропадський спирався на:

- а) велику буржуазію;
- б) вище духовенство;
- в) поміщиків;
- г) заможне селянство;
- д) дрібну буржуазію;
- е) пересічних робітників.

14. У 1920 р. опорою більшовицького режиму в українському селі стали:

- а) непмани;
- б) комнезами;
- в) комбідиди;
- г) будьонівці;
- д) селяни;
- е) робітники.

15. Уперше в Україні було запроваджено терор голодом у:

- а) 1918 р.;
- б) 1919 р.;
- в) 1920 р.;
- г) 1921 р.;
- д) 1922 р.

16. Обмеження демократичних свобод для робітників, скасування 8-годинного робочого дня, заборону страйків активно здійснювала:

- а) Центральна Рада;
- б) Українська держава П. Скоропадського;
- в) УНР;
- г) Раднарком;
- д) ЗУНР.

Завдання для закріплення матеріалу

Завдання 1. *Уважно прочитайте текст. Замість пропущених слів або термінів укажіть правильні за змістом терміни. За потреби скористайтеся довідкою.*

Довідка: суспільні категорії (пересічне селянство, робітники, велика буржуазія, інтелігенція); європейська держава (Франція, Великобританія, Німеччина, Греція, Португалія, Іспанія, Норвегія, Греція, Швейцарія); галузі промисловості (сільське господарство, чорна металургія, добувна паливна промисловість, кольорова металургія, машинобудування, металообробка).

Павла Скоропадського підтримували представники (суспільні категорії ...). На своєму з'їзді у середині травня 1918 р. вони схвалили заходи уряду, спрямовані на утворення нового державного, громадського та економічного ладу в Україні. Щоб припинити деградацію виробництва й забезпечити вивезення до (європейська держава) промислової сировини, гетьманська та окупаційна адміністрації

примушували робітників працювати інтенсивніше. В липні 1918 р. фактично був поновлений царський закон від 2 грудня 1905 р. про покарання за участь у страйках. Істотно збільшувався робочий день. Зокрема, у *(галузі промисловості ...)*, яка дійсно знаходилася у критичному стані, він продовжувався 12 годин. Боляче вдарили по матеріальному становищу пролетарів локаути, коли підприємці масово звільняли «непокірних», а потім за меншу плату наймали інших. На біржах почали реєструвати безробітних, на початок червня 1918 року їх налічувалося близько 200 тисяч осіб. Багато людей потребували коштів, нормального харчування, тепла. Збільшилася кількість бездомних і хворих. Вживати було все складніше.

Гетьманському урядові вдалося досягти помітних успіхів у справі визнання України на міжнародній арені. Якщо Центральна Рада мала офіційні дипломатичні відносини лише з *(європейська держава ...)*, Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною, то гетьманат, крім них, обмінявся посольствами з 12 країнами світу, зокрема з Голландією, Данією, Іспанією, Італією, Швецією та іншими, а також з державними утвореннями на території колишньої Російської імперії, а саме з Грузією, Кримом, Доном, Литвою. У травні – жовтні 1918 р. у Києві відбулися переговори делегації Української Держави і радянської Росії про укладення мирної угоди, яка не була підписана, оскільки російська делегація припинила подальші переговори [4, с. 172–173].

Тема 10. Радянська Україна в міжвоєнний період(1921 – 1939 рр.)

Тести для перевірки знань

1. Масова система заготівель сільськогосподарських продуктів, заснована на примусовому товарообміні, а не на принципі вільної торгівлі:

- а) продовольча розкладка;
- б) продовольчий податок;
- в) натуральний податок;
- г) фіксована кількість продукції;
- д) продуктообмін.

2. Революційну повстанську армію України очолював:

- а) командарм Н. Махно;

- б) отаман Григор'єв;
- в) отаман Зелений;
- г) отаманша Маруся;
- д) Симон Петлюра;
- е) Євген Петрушевич.

3. Селянський повстанський рух під проводом Н. Махна був найбільш поширеним у:

- а) Полтавській, Кременчуцькій, Харківській, Катеринославській губерніях;
- б) Київській, Чернігівській, Харківській, Полтавській губерніях;
- в) Катеринославській, Донецькій, Харківській, Полтавській губерніях.

4. Голодомор в Україні 1921 – 1923 рр.:

- а) був створений штучно;
- б) став наслідком сильної посухи;
- в) став наслідком політики «воєнного комунізму»;
- г) став жахливим наслідком політики сталінської індустріалізації;
- д) став наслідком політики радянських репресій.

5. Нова економічна політика (НЕП) була проголошена:

- а) у 1920 р.;
- б) у 1921 р.;
- в) у 1922 р.;
- г) у 1923 р.;
- д) у 1924 р.;
- е) у 1925 р.

6. Із указанного переліку назв підприємств виберіть такі, що належали до новобудов першої п'ятирічки:

- а) Дніпроалюмінійбуд;
- б) «Комунар»;
- в) «Серп і молот»;
- г) «Азовсталь»;
- д) «Криворіжсталь»;
- е) Луганський паровозобудівний завод;
- є) металургійний завод у м. Макіївка;

ж) Краммашбуд.

7. Перехід до суцільної колективізації був проголошений:

- а) у 1926 р.;
- б) у 1927 р.;
- в) у 1929 р.;
- г) у 1930 р.;
- д) у 1931 р.;
- е) у 1932 р.

8. Приватну торгівлю в СРСР заборонили в:

- а) 1928 р.;
- б) 1929 р.;
- в) 1930 р.;
- г) 1931 р.;
- д) 1932 р.;
- е) 1933 р.

9. Складові нової економічної політики:

- а) продрозкладка;
- в) використання товарно-грошових відносин;
- б) продподаток;
- г) формування ринку;
- д) тимчасовий допуск капіталізму в економіку.

10. Підприємства Донбасу в роки НЕПу входили до складу трестів:

- а) «Південьсталь»;
- б) «Маслотрест»;
- в) «Содатрест»;
- г) «Цукортрест».

11. Укажіть, що стало об'єктивною передумовою кризи збуту в перші роки НЕПу:

- а) низький відсоток продподатку;
- б) невідповідність цінової політики держави;
- в) бюрократизація партійного апарату;
- г) планування тодішнього бюджету країни;
- д) робота спецслужб ворожих держав.

12. Показовий політичний процес над старими фахівцями вугільної промисловості – «Шахтинська справа» – відбувся:

- а) у 1928 р.;
- б) у 1929 р.;
- в) у 1930 р.;
- г) у 1931 р.;
- д) у 1932 р.

13. Із вказаного переліку назв підприємств виберіть такі, що належали до підприємств, суттєво модернізованих та реконструйованих у роки першої п'ятирічки:

- а) Дніпроалюмінійбуд;
- б) «Комунар»;
- в) «Серп і молот»;
- г) «Азовсталь»;
- д) «Криворіжсталь»;
- е) Луганський паровозобудівний завод;
- є) металургійний завод у м. Макіївка;
- ж) Краммашбуд.

14. Оптимальний план індустріалізації був схвалений:

- а) у квітні 1927 р.;
- б) у квітні 1928 р.;
- в) у квітні 1929 р.;
- г) у квітні 1930 р.;
- д) у квітні 1932 р.

15. У роки першої п'ятирічки на території Радянської України запрацювало підприємство, яке за проектною потужністю дорівнювало найбільшому в світі, на той час, заводу компанії «Америкен локомотив»:

- а) ХТЗ;
- б) «Комунар»;
- в) «Серп і молот»;
- г) «Азовсталь»;
- д) Луганський паровозобудівний завод.

16. Перший п'ятирічний план охоплював роки:

- а) 1927 – 1931 рр.;
- б) 1928 – 1933 рр.;
- в) 1929 – 1933 рр.;
- г) 1928 – 1932 рр.;
- д) 1930 – 1935 рр.

17. Карткова система в СРСР запроваджена в:

- а) 1927 р.;
- б) 1928 р.;
- в) 1929 р.;
- г) 1930 р.;
- д) 1932 р.;
- е) 1933 р.;
- є) 1934 р.

18. Постанова ЦК ВКП(б) «Про реорганізацію управління промисловістю» оголошувала основною ланкою виробництва:

- а) трести;
- б) підприємства;
- в) кооперативи;
- г) синдикати;
- д) артілі;
- е) фабрики.

19. У 1932 р. став до ладу завод «Дніпроспецсталь», у Радянській Україні виникла нова галузь господарства:

- а) робототехніка;
- б) електрометалургія;
- в) електрохімія;
- г) інноваційні електросистеми;
- д) геофізика;
- е) геохімія.

20. У роки першої п'ятирічки на території Радянської України запрацювало найбільше в світі на той час підприємство з виробництва зернозбиральних комбайнів – це був модернізований та реконструйований завод

- а) ХТЗ;
- б) «Комунар»;
- в) «Серп і молот»;
- г) «Азовсталь»;
- д) «Криворіжсталь»;
- е) Дніпроспецсталь.

21. Після введення у дію яких підприємств, у роки перших п'ятирічок, на території Радянської України з'явилася нова на той час

галузь – кольорова металургія, до складу якої належали такі підприємства:

- а) Дніпроалюмінійбуд;
- б) «Комунар»;
- в) «Серп і молот»;
- г) «Азовсталь»;
- д) «Криворіжсталь»;
- е) Костянтинівський цинковий завод;
- є) металургійний завод у м. Макіївка;
- ж) Краммашбуд.

22. У 1931 р. радянські закупівлі техніки за кордоном становили 30 % світового експорту машин і обладнання, а у 1932 р. його показник становив майже:

- а) 5 %;
- б) 15 %;
- в) 25 %;
- г) 30 %;
- д) 50 %;
- е) 75 %;
- є) 90 %.

Завдання для закріплення матеріалу

Завдання 1. *Уважно прочитайте текст. Замість пропущених слів або термінів укажіть правильні за змістом. За потреби скористайтеся довідкою.*

Довідка: суспільні категорії (робітники, селяни, службовці, кадрові військовослужбовці, творча інтелігенція, наукова інтелігенція); організації, що мали допомагати здійснювати політику «воєнного комунізму» (комбіді, комнезами, добровольці, агітатори); галузі економіки (сільське господарство, добувна промисловість, обробна промисловість, транспорт, енергетика, зв'язок); шляхи сполучення (автодороги, залізниці, морські порти, авіашляхи).

26 лютого 1920 р. Раднарком видав закон про хлібну розкладку для селянських господарств, що мали загальну площу більше трьох десятин землі. Встановлювалася колективна відповідальність за здачу хліба державі. Якщо біднота сприяла цій акції, то від 10 до 25 % зібраного

врожаю залишалося в їх розпорядженні. В такий спосіб місцева влада прагнула забезпечити собі підтримку напівпролетарських елементів села.

Але (*суспільні категорії ...*) чинили опір конфіскації хліба та іншої сільськогосподарської продукції, тому під час заготівель доводилося застосовувати військову силу. У першій половині 1920 р. продрозкладка майже провалилася, а в другій половині заготівлі вдалося збільшити. Всього за рік в УСРР зібрали 65 мільйонів пудів хліба проти 10,2 мільйонів у 1919 р. Істотну допомогу в цьому надавали створені у травні 1920 р. (*організації, що мали допомагати здійснювати політику «воєнного комунізму» ...*), які мали «сприяти сільським радам і волосним виконкомам у здійсненні заходів Радянської влади».

Більшовицька влада активно намагалася взяти реванш у (*галузі економіки ...*). Були націоналізовані провідні галузі виробництва, (*галузі економіки ...*), головні засоби зв'язку, запроваджено оподаткування населення, особливо буржуазних елементів. Але ці заходи не спинили господарської катастрофи в республіці. У 1920 р. із 22 металургійних заводів України давали невелику кількість продукції лише 9. Різко скоротився видобуток вугілля, що негативно позначилося на становищі міст. Незайняті робітники шукали засобів до існування у сільській місцевості. У особливо катастрофічному стані перебували (*шляхи сполучення ...*).

Щоб подолати кризу в економіці, радянські органи в Україні запровадили мілітаризацію економіки, загальну трудову повинність та інші надзвичайні заходи. Здійснювалися трудові мобілізації (*суспільні категорії ...*), а частини Червоної армії переводилися на становище трудових армій. Частини трудармій, усі (*суспільні категорії ...*) та (*суспільні категорії ...*) повинні були працювати ще й після свого трудового робочого дня. Практично продовжувалася політика «воєнного комунізму», яка мала сприяти утвердженню радянської влади в Україні [4, с. 198–199].

Тема 11. Західноукраїнські землі в міжвоєнний період (1921 – 1939 рр.)

Тести для перевірки знань

1. Сільроби – це:

- а) кооперативні підприємства;
- б) легальне прикриття комуністичної діяльності в Західній Україні;
- в) скорочене слово від «сільський робітник», тобто селянин;
- г) жителі сіл;
- д) працівники сольових шахт.

2. Офіційна назва репресій проти українського населення, здійснюваних польським урядом у 1930-х роках:

- а) пацифікація;
- б) «кресовий» закон;
- в) полонізація;
- г) уніфікація;
- д) асиміляція;
- е) русифікація.

3. Коли почалася масова еміграція населення Західної України в країни Південної Америки:

- а) у 1925 р.;
- б) у 1926 р.;
- в) у 1927 р.;
- г) у 1928 р.;
- д) у 1929 р.?

4. Часткове або повне, тимчасове або постійне обмеження або позбавлення соціальних, економічних прав певної категорії громадян за національною належністю, політичними, релігійними переконаннями тощо має назву:

- а) десталінізація;
- б) науково-технічна революція (НТР);
- в) реабілітація;
- г) дискримінація;
- д) радикалізація;
- е) застій.

5. Проведення урядом Польщі акцій «пацифікації» проти українського населення Галичини відбулося в:

- а) з 16 вересня до 30 листопада 1926 р.;
- б) з 16 вересня до 30 листопада 1927 р.;

- в) з 16 вересня до 30 листопада 1928 р.;
- г) з 16 вересня до 30 листопада 1929 р.;
- д) з 16 вересня до 30 листопада 1930 р.

6. Перетворення незалежної країни на колонію шляхом військового та політичного поневолення її іншою країною називається:

- а) десталінізація;
- б) науково-технічна революція (НТР);
- в) реабілітація;
- г) концепція;
- д) радикалізація;
- е) застій.

7. На території українських земель у складі Чехословацької республіки питома вага промисловості в економіці становила:

- а) 2 %;
- б) 5 %;
- в) 10 %;
- г) 15 %;
- д) 20 %;
- е) 25 %.

8. Насильницьке приєднання, загарбання однією державою всієї (або частини) території іншої держави має назву:

- а) десталінізація;
- б) науково-технічна революція (НТР);
- в) реабілітація;
- г) анексія;
- д) радикалізація;
- е) застій.

9. Селянських господарств у боргову кабалу до банків та лихварів на території українських земель у складі Чехословацької республіки потрапило майже

- а) 20 %;
- б) 50 %;
- в) 90 %;
- г) 70 %;
- д) 60 %;
- е) 30 %.

10. У 20–их рр. ХХ ст. на українських землях, що належали Польщі питома вага малоземельних селянських господарств становила приблизно:

- а) 20 %;
- б) 50 %;
- в) 80 %;
- г) 70 %;
- д) 60 %;
- е) 30 %.

11. Ревізійний союз українських кооператорів очолював спеціалістів вказаного профілю на території західноукраїнських земель, що належали:

- а) Польщі;
- б) Чехословаччини;
- в) Румунії.

12. У виробничій кооперації на західноукраїнських землях найбільш успішною була:

- а) зернова;
- б) молочарна;
- в) м'ясна;
- г) овочева;
- д) галантерейна.

13. У буковинській промисловості найбільшу питому вагу в економіці краю становила:

- а) металургія;
- б) харчова промисловість;
- в) легка промисловість;
- г) металообробка;
- д) лісообробна промисловість.

14. Сільськогосподарським виробництвом на території Польщі займалися українці, загальна чисельність яких складала:

- а) понад 80 %;
- б) приблизно 50 %;
- в) приблизно 25 %;
- г) приблизно 10 %;
- д) приблизно 5 %;

е) приблизно 1 %.

15. У 1926 р. на Закарпатті існували напівкустарні дрібні підприємства, загальна кількість яких складала:

- а) 92;
- б) 70;
- в) 50;
- г) 30;
- д) 15;
- е) 5.

16. На західноукраїнських землях зуміла успішно вийти на європейський ринок:

- а) зернова кооперація;
- б) молочарна кооперація;
- в) м'ясна кооперація;
- г) овочева кооперація;
- д) галантерейна кооперація;
- е) транспорт;
- є) зв'язок.

17. Найбільш сприятливі умови для економічного розвитку, навіть за умови низьких капіталовкладень, були для українців, що жили під владою:

- а) Польщі;
- б) Чехословаччини;
- в) Румунії;
- г) Росії.

18. Західноукраїнські території, що використовувалися як ринок збуту, джерело дешевої сировини та робочої сили й надавалися осадникам-колоністам, яскраво характеризували соціально-економічне становище у складі:

- а) Польщі;
- б) Румунії;
- в) Чехословаччини;
- г) Росії.

Завдання для закріплення матеріалу

Завдання 1. Уважно прочитайте текст. Замість пропущених слів або термінів укажіть правильні за змістом терміни. За потреби скористайтеся довідкою.

Довідка: історико-географічні регіони України (Слобожанщина, Наддніпрянщина, Галичина, Буковина, Волинь, Запоріжжя, Покуття); галузі економіки (сировинні галузі, машинобудування, енергетика, зв'язок, транспорт); соціальні категорії населення (буржуазія, селяни, робітники, службовці, творча інтелігенція).

Економічна політика народних демократів на українських землях передбачала перетворення останніх в аграрно-сировинний придаток власне польських земель. З цією метою польський уряд поділив країну на дві господарські території: Польщу «А», до якої входили корінні польські землі, і Польщу «В», що складалася переважно із захоплених українських і білоруських земель. Якщо промисловий розвиток Польщі «А» всіляко підтримувався і стимулювався через надання дешевих кредитів і шляхом державних замовлень, то розвиток промисловості в українських землях всіляко гальмувався, що призводило до економічного занепаду цього регіону. На Львівське, Станіславське, Тернопільське і Волинське воєводства припадало 25 % території та 28 % населення Польщі, але тільки 16,6 % промислових підприємств і 9,8 % робітників. У *(історико-географічні регіони України ...)* землях 80 % підприємств були дрібними, середня кількість робітників на них становила менше 20 осіб. Основою промислового виробництва були *(галузі економіки ...)*, які спеціалізувалися на переробці сільськогосподарської та мінеральної сировини. Нафтодобувна, хімічна, деревообробна та деякі інші економічно важливі галузі підпорядковувалися іноземному або польському капіталу. Позиції українських підприємців були сильними лише в кооперації. На початку 1930–х рр. у Західній Україні кооперативна мережа налічувала 3 тисяч низових осередків, які об'єднували до 370 тисяч кооператорів. Економічна криза 1929 – 1933 рр. болюче вдарила і по промисловості українських регіонів Польщі. Частина підприємств так і не змогла відновити докризовий обсяг виробництва навіть наприкінці 1930–х рр. Особливо погіршилося становище *(соціальні категорії населення ...)*, які потерпали від низької заробітної плати та безробіття. За даними 1931 р.,

на українських землях Польщі налічувалося 730 тисяч найманих робітників, із яких 332 тисячі працювало в *(галузі економіки ...)*.

Уряд Румунії здійснював політику економічного закабалення приєднаних українських земель, не сприяв їх промислового розвитку [4, с. 139–140].

Тема 12. Соціальні та економічні зміни на українських землях у роки Другої світової війни

Тести для перевірки знань

1. Народні збори Західної України прийняли такі рішення:

- а) вийти зі складу СРСР;
- б) проголосили радянську владу в Західній Україні;
- в) попросили СРСР возз'єднати Західну Україну з

УРСР;

- г) проголосили курс на колективізацію сільського

господарства.

2. Усі підприємства Донбасу були гітлерівцями об'єднані в товариство:

- а) «Схід»;
- б) «Донбас»;
- в) «Донбассталь»;
- г) «Продамет»;
- д) «Продвагон».

3. Перша широкомасштабна депортація робочої сили з України до Німеччини відбувалася в:

- а) червні 1941 р.;
- б) лютому – березні 1942 р.;
- в) лютому – березні 1943 р.;
- г) лютому – березні 1944 р.;
- д) лютому – березні 1945 р.

4. Німецький термін для позначення осіб, які були вивезені гітлерівцями зі східних окупованих територій під час Другої світової війни на примусові роботи до Німеччини – це:

- а) остарбайтер;
- б) арбайтер;
- в) вестарбайтер;

- г) солтис;
- д) штурман.

5. Розпорядження верховного головнокомандувача збройних сил Німеччини про відновлення вуглевидобутку в Донецькому басейні датується

- а) 1 липня 1941 р;
- б) 1 липня 1942 р.;
- в) 1 липня 1943 р.;
- г) 1 липня 1944 р.;
- д) 1 липня 1945 р.

6. Виведення з місцевості, що перебували під загрозою нападу ворога, у тил населення, поранених, а також матеріальних засобів називається:

- а) евакуація;
- б) мобілізація;
- в) депортація;
- г) міграція;
- д) еміграція.

7. Друга широкомасштабна хвиля депортації робочої сили з України до Німеччини тривала з:

- а) 5 жовтня 1941 року до 1 травня 1942 року;
- б) 5 жовтня 1942 року до 1 травня 1943 року;
- в) 5 жовтня 1943 року до 1 травня 1944 року;
- г) 5 жовтня 1944 року до 1 травня 1945 року.

8. Переведення збройних сил держави, промисловості, транспорту та інших галузей економіки на воєнний лад має назву:

- а) евакуація;
- б) мобілізація;
- в) депортація;
- г) міграція;
- д) еміграція.

9. Дніпровський металургійний завод ім. Ф. Е. Дзержинського, після вигнання гітлерівців, почав видавати сталь уже:

- а) 21 листопада 1941 року;
- б) 21 листопада 1942 року;
- в) 21 листопада 1943 року;

г) 21 листопада 1944 року;

д) 21 листопада 1945 року;

10. Системою заходів, спрямованих на встановлення радянської влади, побудову соціалістичного суспільства за економічною та політичною моделлю СРСР у західноукраїнських областях була:

а) евакуація;

б) мобілізація;

в) депортація;

г) радянізація;

д) еміграція.

11. Після звільнення від німецько-фашистських окупантів вагонобудівний завод імені газети «Правда» (м. Дніпродзержинськ Дніпропетровської області) випустив перший вагон у:

а) квітні 1941 року;

б) квітні 1942 року;

в) квітні 1943 року;

г) квітні 1944 року;

д) квітні 1945 року;

12. Загибель значної частини єврейського населення Європи в ході систематичного переслідування і знищення його нацистами та їхніми посібниками на захоплених Німеччиною територіях у період із 1933 до 1945 рр. у світі має назву:

а) холокост;

б) мобілізація;

в) «новий порядок»;

г) радянізація;

д) еміграція.

13. Масова депортація кримськотатарського населення з території півострова Крим у східні райони країни представниками радянської влади почалася:

а) 18 травня 1941 року;

б) 18 травня 1942 року;

в) 18 травня 1943 року;

г) 18 травня 1944 року;

д) 18 травня 1945 року.

14. Жорстокий режим, установлений німецько-фашистськими загарбниками на окупованій території України, що супроводжувався масовими розстрілами та депортацією місцевого населення увійшов в історію як:

- а) холокост;
- б) мобілізація;
- в) «новий порядок»;
- г) радянська;
- д) еміграція;
- е) мілітаризація;
- є) монополізація.

15. Масова депортація болгар, вірмен та греків із території півострова Крим у східні райони країни відбулася

- а) 27 – 28 червня 1941 року;
- б) 27 – 28 червня 1942 року;
- в) 27 – 28 червня 1943 року;
- г) 27 – 28 червня 1944 року;
- д) 27 – 28 червня 1945 року.

16. Наймасовіше місце систематичного знищення євреїв на Київщині:

- а) Дідова долина;
- б) Бабин Яр;
- в) Дробицький Яр.

17. Дніпропетровський металургійний завод ім. Г. І. Петровського після звільнення від гітлерівців видав першу сталь:

- а) липень 1941 року;
- б) липень 1942 року;
- в) липень 1943 року;
- г) липень 1944 року;
- д) липень 1945 року.

18. Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе приступив до серійного виробництва тракторів після звільнення від гітлерівців:

- а) 1 лютого 1941 року;
- б) 1 лютого 1942 року;
- в) 1 лютого 1943 року;
- г) 1 лютого 1944 року;

д) 1 лютого 1945 року.

19. Львівський електроламповий завод почав випуск основної продукції у:

- а) лютому 1941 року;
- б) лютому 1942 року;
- в) лютому 1943 року;
- г) лютому 1944 року;
- д) лютому 1945 року.

20. Відбудовано і введено в дію вугільну копальню ім. Румянцева в м. Горлівка Донецької області в:

- а) березні 1941 року;
- б) березні 1942 року;
- в) березні 1943 року;
- г) березні 1944 року;
- д) березні 1945 року.

Завдання для закріплення матеріалу

Завдання 1. *Уважно прочитайте текст. Замість пропущених слів або термінів укажіть правильні за змістом терміни. За потреби скористайтеся довідкою.*

Довідка: адміністративні одиниці УРСР (Ворошиловградська область, Кіровоградська область, Харківська область, Львівська область, Автономна Республіка Крим, Київська область, Чернівецька область); складові господарства (обробна промисловість, добувна промисловість, зв'язок, сфера послуг, транспорт, енергетика, сільське господарство).

Відразу ж після визволення регіонів України від окупантів у містах і селах розпочалася відбудова та налагодження роботи підприємств місцевої (складові господарства ...). У першій половині 1943 року відбудовні роботи обмежувалися, головним чином, територією (адміністративні одиниці УРСР ...), але в другому півріччі вони охопили майже всю Лівобережну Україну. У 1944 – 1945 рр. вони продовжувалися на решті визволеної території республіки.

На початок 1944 р. (адміністративні одиниці УРСР...) розгорнули роботу всі 496 МТС, які діяли тут до війни. В їхньому розпорядженні налічувалося 13 694 трактори (40 % довоєнної кількості). Переважна частина техніки й інвентарю надходила в Україну з інших регіонів Союзу.

До кінця війни для (*складові господарства ...*) було одержано 11 тисяч тракторів, 7 тисяч вантажних машин, 1 тисяча комбайнів, значна кількість тракторних плугів тощо.

Дещо пізніше з'явилися рішення про відбудову інших галузей важкої індустрії, зокрема, постанови союзного керівництва «Про розвиток виробництва металорізальних верстатів на підприємствах Наркомату верстатобудування» від 28 лютого 1944 року.

Відбудовна епопея, що у 1943 – 1945 рр. лише розгорталася, супроводжувалась величезним напруженням фінансових, матеріальних, людських ресурсів, вимагала від населення нових жертв, терпіння і трудових звершень. Саме завдяки самовідданій праці мільйонів рядових та висококваліфікованих робітників, інженерів, конструкторів, організаторів виробництва, (*складові господарства ...*) України поставала з руїн. По суті, це була «нова індустріалізація» республіки, хоча й у специфічних умовах війни та повоєнного відродження її економічного потенціалу [4, с. 241].

Тема 13. УРСР у 1945 – 1991 рр.

Тести для перевірки знань

1. Розселення у різні країни народу, вигнаного обставинами, завойовниками або панівною владою за межі батьківщини, вся сукупність вихідців з якоїсь країни та їх нащадків, що проживають поза її межами, має назву:

- а) десталінізація;
- б) науково-технічна революція (НТР);
- в) реабілітація;
- г) діаспора;
- д) радикалізація;
- е) застій.

2. Коли було завершено будівництво у Києві першого у світі суцільнозварного моста через р. Дніпро за проектом академіка Євгена Патона?

- а) 5 листопада 1953 року;
- б) 5 листопада 1928 року;
- в) 5 листопада 1941 року;
- г) 5 листопада 1990 року;
- д) 5 листопада 1965 року;

е) 5 листопада 1975 року.

3. Морально-політичну опозицію до існуючого державного (політичного) ладу, панівних у суспільстві ідей та цінностей називають

- а) десталінізація;
- б) науково-технічна революція (НТР);
- в) реабілітація;
- г) дисидентство;
- д) радикалізація;
- е) застій.

4. Закон про п'ятирічний план відбудови та розвитку народного господарства СРСР був прийнятий:

- а) у 1944 року;
- б) у 1945 року;
- в) у 1946 року;
- г) у 1947 року;
- д) у 1948 року.

5. Опозиційний рух проти панівного державного ладу, протистояння офіційній ідеології та політиці в УРСР мав назву:

- а) госпрозрахунок;
- б) дисидентство;
- в) хунта;
- г) «розстріляне відродження»;
- д) «шахтинська справа».

6. Третій голодомор в Україні відбувся у:

- а) 1945 – 1946 рр.;
- б) 1946 – 1947 рр.;
- в) 1947 – 1948 рр.;
- г) 1948 – 1949 рр.;
- д) 1948 – 1950 рр.

7. Згуртовані та озброєні дрібні загони УПА в лісових масивах наприкінці 40-х рр. ХХ ст. мали назву:

- а) похідні групи;
- б) підпільні боївки;
- в) підпільні краївки.

8. Метод господарювання підприємств в умовах соціалістичної економіки, який поєднував централізоване керівництво з певною

господарською самостійністю підприємств, який набув поширення після 1965 р.:

- а) синдикат;
- б) госпрозрахунок;
- в) концерн;
- г) концесія;
- д) дерзамовлення.

9. Карткова система в СРСР була скасована в:

- а) 1946 р.;
- б) 1947 р.;
- в) 1948 р.;
- г) 1949 р.;
- д) 1950 р.

10. Територіальні органи управління, створені в 1957 р. замість галузевих міністерств, які помітно поліпшили керування економікою регіонів, але призвели до розриву зв'язків між окремими галузями:

- а) синдикати;
- б) раднаргоспи;
- в) концерни;
- г) товариства з обмеженою відповідальністю;
- д) акціонерні товариства;
- е) акціонерні товариства закритого типу.

11. Суцільна колективізація на Буковині та Закарпатті була проведена в:

- а) 1948 р.;
- б) 1949 р.;
- в) 1950 р.;
- г) 1951 р.;
- д) 1952 р.;
- е) 1953 р.

12. Процес якісного перетворення продуктивних сил на основі досягнень науки і техніки називається:

- а) десталінізація;
- б) науково-технічна революція (НТР);
- в) реабілітація;
- г) концепція;

- д) радикалізація;
- е) застій.

13. Коли було випущено першу продукцію львівського автобусного заводу:

- а) травень 1951 року;
- б) травень 1928 року;
- в) травень 1941 року;
- г) травень 1953 року;
- д) травень 1965 року;
- е) травень 1975 року?

14. Який термін характеризувався політикою, що заперечувала будь-які спроби оновлення суспільства, консервувала існуючий режим, наслідком чого стало наростання кризи радянського ладу:

- а) десталінізація;
- б) науково-технічна революція (НТР);
- в) реабілітація;
- г) застій;
- д) радикалізація?

15. Коли було повністю відбудовано зруйнований війною херсонський нафтопереробний завод:

- а) 15 серпня 1951 року;
- б) 15 серпня 1928 року;
- в) 15 серпня 1941 року;
- г) 15 серпня 1953 року;
- д) 15 серпня 1965 року;
- е) 15 серпня 1975 року?

16. Виправдання, поновлення доброго імені чи репутації несправедливо обвинуваченої, обмовленої чи засудженої особи називається:

- а) десталінізація;
- б) лібералізація;
- в) реабілітація;
- г) концепція;
- д) радикалізація.

17. Ліквідація раднаргоспів та перехід до галузевого принципу управління економікою відбувся у:

- а) 1964 р.;
- б) 1967 р.;
- в) 1969 р.;
- г) 1970 р.;
- д) 1971 р.

18. У народній освіті УРСР протягом 1970 – 1980-х рр. відбувалася:

- а) українізація;
- б) русифікація;
- в) асиміляція;
- г) уніфікація;
- д) полонізація;
- е) коренізація.

19. Коли видала перший промисловий струм Терезля – Ріцька ГЕС (Закарпатська область):

- а) 15 лютого 1951 року;
- б) 15 лютого 1928 року;
- в) 15 лютого 1941 року;
- г) 15 лютого 1956 року;
- д) 15 лютого 1965 року;
- е) 15 лютого 1975 року?

20. Пом'якшення політичного режиму, вільнодумство інакше називають:

- а) українізація;
- б) русифікація;
- в) асиміляція;
- г) уніфікація;
- д) лібералізація;
- е) коренізація.

21. Коли вийшла Постанова Президії Верховної Ради СРСР «Про зняття обмежень по спец.поселенню з кримських татар, балкарців, турків-громадян СРСР, курдів, хемшилів та членів їх сімей, виселених у період Великої Вітчизняної війни», котре передбачало зняття з обліку спецпоселення та звільнення з-під адміністративного нагляду представників депортованих народів:

- а) 28 квітня 1951 року;

- б) 28 квітня 1928 року;
- в) 28 квітня 1941 року;
- г) 28 квітня 1956 року;
- д) 28 квітня 1965 року;
- е) 28 квітня 1975 року?

22. Специфічний період у сільськогосподарській і біологічній науці та практиці, пов'язаний із проявом культу особи керівника ВАСГНІЛ, академіка АН УРСР, у результаті якого було припинено перспективні наукові дослідження, називається:

- а) українізація;
- б) «жданівщина»;
- в) «лисенківщина»;
- г) уніфікація;
- д) лібералізація;
- е) коренізація.

23. Оновлення, удосконалення, надання будь-чому сучасного вигляду, перероблення до сучасних вимог, називається:

- а) десталінізація;
- б) науково-технічна революція (НТР);
- в) реабілітація;
- г) модернізація;
- д) радикалізація;
- е) застій.

Завдання для закріплення матеріалу

Завдання 1. *Уважно прочитайте текст. Замість пропущених слів або термінів укажіть правильні за змістом терміни. За потреби скористайтеся довідкою.*

Довідка: генеральні секретарі КПРС (Хрущов М. С., Брежнєв Л. І., Горбачов М. С.); географічні регіони світу (Сибір та Північ, Середня та Центральна Азія, Південь та Захід України, Південна та Південно-Східна Європа); історичний період (палеоліт, мезоліт, енеоліт, «відлига», «застій», «перебудова»).

Ситуація в державі була вкрай складною. Через саботаж командно-адміністративною системою всіх реформ (*генеральний секретар КПРС ...*) у цій сфері уже з кінця 50-х рр. починається її спад. Якщо з 1950 по

1958 рр. обсяг валової продукції сільського господарства республіки зріс на 65 % , то з 1958 до 1964 рр. – лише на 3 %. До того ж оточення (*генеральний секретар КПРС ...*), готуючись до його усунення, створювало штучні труднощі в забезпеченні населення продовольством.

Аналізуючи реформи в промисловості, особливу увагу слід приділити рішенню, прийнятому з ініціативи (*генеральний секретар КПРС ...*) в 1957 р. – про ліквідацію галузевих міністерств і утворення раднаргоспів. Така децентралізація управління промисловістю розв'язувала руки республіці та її місцевим органам. Введення відрядної форми оплати праці різко стимулювало зростання продуктивності промислового виробництва. Ці зміни також дали позитивні результати. Завдяки переданим під контроль раднаргоспів 10 тисяч підприємств до кінця семирічки було введено в дію втричі більше типів машин, агрегатів, ніж у попередній п'ятирічці. За темпами зростання ВВП СРСР вийшов на перші місця у світі, а (*генеральний секретар КПРС ...*) за допомогою суспільствознавців зробив «висновок», що через 20 років у СРСР буде побудовано комунізм. Але ці починання були згорнуті одночасно з усуненням їх ініціатора в 1964 р.

Сучасній молоді досить важко усвідомити, що навіть спроба реформування, послаблення ідеологічного тиску різко підняла довіру більшості радянського суспільства, а особливо молоді, до радянської влади та КПРС. На їхні заклики українська молодь їхала працювати на численні новобудови (*географічні регіони ...*), на «підняття цілини». Але в ці ж роки саме молодь започаткувала дискусії на кшталт, «що читати й писати, яку музику слухати і які фільми дивитись». Ця тенденція підсилилась після проведення вперше в 1957 р. в Москві Всесвітнього фестивалю молоді та студентів.

Саме в роки (*історичний період ...*) почало формуватися покоління людей, яке вперше поставило під сумнів офіційно декларовані комуністичні цінності та ідеали на тлі примусової тяжкої праці мільйонів радянських людей [4, с. 276–267].

Тема 14. Україна в 1991-му – 2010-х роках

Тести для перевірки знань

1. Коли було запроваджено національну валюту – гривню:

а) листопад – грудень 2004 р.;

- б) 1 вересня 1996 року;
- в) 16 липня 1990 року;
- г) 24 серпня 1991 року;
- д) 10 липня 1994 року;
- е) 1 грудня 1991 року.

2. Політичне та економічне панування, влада, правління невеликої групи людей, а також сама правляча група мають назву:

- а) олігархія;
- б) науково-технічна революція (НТР);
- в) реабілітація;
- г) узурпація;
- д) радикалізація;
- е) демократія.

3. Хто головував на Генеральній асамблеї ООН у 1997 р.:

- а) Г. Удовенко;
- б) О. Лукашенко;
- в) Б. Немцов;
- г) Н. Вітренко;
- д) Л. Кучма;
- е) Г. Немиря?

4. Коли Міністерство юстиції України зареєструвало Асоціацію фермерів України

- а) у 1992 р.;
- б) у 1994 р.;
- в) у 1996 р.;
- г) у 1998 р.;
- д) у 2000 р.?

5. Форма політичного та економічного устрою суспільства, заснована на визнанні народу основним джерелом влади; тип держави, яка декларує і втілює на практиці принципи народовладдя, права і свободи громадян, рівні можливості для діяльності різних політичних сил, контроль за діями органів влади називається:

- а) десталінізація;
- б) науково-технічна революція (НТР);
- в) реабілітація;
- г) демократія;

- д) радикалізація;
- е) маргіналізація.

6. У 2008 р. Україна вступила до:

а) Організації з Безпеки і Співробітництва в Європі (ОБСЄ);

- б) Світової Організації Торгівлі (СОТ);
- в) Європейського Союзу (ЄС);
- г) Співдружності Незалежних Держав (СНД);
- д) Ради Європи;
- е) об'єднання Грузії, України, Азербайджану,

Молдови (ГУАМ).

7. Угода про партнерство та співробітництво України з Європейським Союзом (ЄС) була укладена в:

- а) 1992 р.;
- б) 1993 р.;
- в) 1994 р.;
- г) 1995 р.;
- д) 1996 р.

8. У 2003 р. Україна підписала угоду про формування:

а) асоційованого членства в Економічному Союзі країн СНД;

- б) та партнерство з ЄС;
- в) Єдиного економічного простору (ЄЕП);
- г) Об'єднаної системи протиповітряної оборони.

9. Коли Українська держава оприлюднила договір про створення Економічного союзу, де зазначалося, що Україна туди входить на правах асоційованого членства:

- а) у 1992 р.;
- б) у 1993 р.;
- в) у 1995 р.;
- г) у 1998 р.
- д) у 2000 р.?

10. Хто був Президентом України, коли ввели в обіг гривню – національну грошову одиницю:

- а) Л. М. Кравчук;
- б) Л. Д. Кучма;

- в) В. А. Ющенко;
- г) В. Ф. Янукович;
- д) П. О. Порошенко?

11. Україну прийняли до Північноатлантичної ради співробітництва 10 березня 1992 року. Це сталося у місті:

- а) Мюнхен;
- б) Брюссель;
- в) Гаага;
- г) Лондон;
- д) Париж;
- е) Цюрих.

12. Українська держава стала країною-учасницею Організації чорноморського економічного співробітництва в:

- а) 1996 р.;
- б) 1997 р.;
- в) 1998 р.;
- г) 2000 р.;
- д) 2002 р.

13. У 1996 р. Україна стала співзасновницею:

- а) Організації з Безпеки і Співробітництва в Європі (ОБСЄ);
- б) Світової Організації Торгівлі (СОТ);
- в) Європейського Союзу (ЄС);
- г) Співдружності Незалежних Держав (СНД);
- д) Ради Європи;
- е) об'єднання Грузії, України, Азербайджану, Молдови (ГУАМ).

14. Незавершений, неповний перехід людини у нове соціальне середовище, за якого вона втрачає попередні соціальні зв'язки, але ще не може повною мірою пристосуватися до нових умов життя:

- а) протекціонізм;
- б) централізація;
- в) децентралізація;
- г) приватизація;
- д) популізм;
- е) маргіналізація.

15. Коли Міністерство юстиції України зареєструвало Загальноукраїнське об'єднання приватних підприємців та власників:

- а) у 1992 р.;
- б) у 1994 р.;
- в) у 1996 р.;
- г) у 1998 р.;
- д) у 2000 р.?

16. Схильність політиків домагатися визнання їхньої громадської діяльності, популярності, вдаючись до простих, прийнятних для населення аргументів та пропозицій, уникаючи непопулярних, але необхідних заходів щодо розв'язання суспільних проблем:

- а) протекціонізм;
- б) централізація;
- в) децентралізація;
- г) приватизація;
- д) популізм;
- е) маргіналізація.

17. У 1992 р. Україна стала співзасновницею:

- а) Організації з Безпеки і Співробітництва в Європі (ОБСЄ);
- б) Світової Організації Торгівлі (СОТ);
- в) Європейського Союзу (ЄС);
- г) Співдружності Незалежних Держав (СНД);
- д) Чорноморського Економічного співробітництва;
- е) об'єднання Грузії, України, Азербайджану, Молдови (ГУАМ).

18. Коли Українську державу прийняли до Північноатлантичної ради співробітництва

- а) у 1992 р.;
- б) у 1994 р.;
- в) у 1996 р.;
- г) у 1998 р.;
- д) у 2000 р.?

19. За ініціативи якого політика у квітні 2000 року було розроблено програму «Реформи заради добробуту»:

- а) Л. Кравчука;

- б) Л. Кучми;
- в) В. Ющенко;
- г) Ю. Тимошенко;
- д) П. Порошенко;
- е) О. Турчинова?

20. Процес перетворення будь-якої форми власності (державної, колективної, муніципальної, особистої тощо) на приватну, передання частини державної власності в будь-яку недержавну власність, трансформація державних підприємств та організацій в акціонерні, колективні, кооперативні, приватні тощо – це:

- а) протекціонізм;
- б) централізація;
- в) децентралізація;
- г) приватизація;
- д) популізм;
- е) маргіналізація.

21. До введення гривні як власної національної грошової одиниці жителі України використовували:

- а) радянські рублі;
- б) американські долари;
- в) купони багаторазового використання;
- г) російські рублі;
- д) євро.

22. Як називається економічна політика держави, спрямована на захист національної економіки від іноземної конкуренції та на розширення зовнішніх ринків:

- а) протекціонізм;
- б) централізація;
- в) децентралізація;
- г) приватизація;
- д) популізм?

23. Управлінська політична система, за якої частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоврядування з метою максимальної оптимізації практичного розв'язання питань загальнонаціонального значення, а також реалізації економічних та соціальних регіонально-локальних програм називається:

- а) децентралізація;
- б) науково-технічна революція (НТР);
- в) реабілітація;
- г) концепція;
- д) радикалізація;
- е) застій.

Використана література

1. Бойко О. Д. Історія України : навчальний посібник / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2010. – 687 с.
2. Верстюк В. Ф. Україна: від найдавніших часів до сьогодення: хронологічний довідник / В. Ф. Верстюк, О. М. Дзюба, В. Ф. Репринцев. – К. : Наукова думка, 1995. – 687 с.
3. Гимбутас М. Славяне. Сыны Перуна / М. Гимбутас; пер. с англ. Ф. С. Капицы. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2008. – 216 с.
4. Історія України від найдавніших часів до сьогодення: збірник документів і матеріалів / за заг. ред. А. П. Коцур, Н. В. Терес. – Київ-Чернівці : Книги – ХХІ, 2008. – 1100 с.
5. Історія України : навчально-методичний посібник для семінарських занять матеріалів / за заг. ред. В. М. Литвин, А. Г. Слюсаренко, В. Ф. Колесник. – К. : Знання-Пресс, 2006. – 460 с.
6. Сулимирский Т. Сарматы. Древний народ юга России / Т. Сулимирский; пер. с англ. Т. В. Китаиновой. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2008. – 191 с.

Зміст

Вступ.....	3
Змістовий модуль 1. Соціально-економічний розвиток українських земель у період від найдавніших часів до кінця XIX ст.....	4
Тема 1. Розвиток господарства та суспільства на українських землях у докиївський період.....	3
Тема 2. Господарство й суспільство Київської Русі та Галицько-Волинської держави	16
Тема 3. Соціально-економічне становище українських земель у складі Великого князівства Литовського та Польської Корони.....	23
Тема 4. Соціально-економічний розвиток України у складі Речі Посполитої	32
Тема 5. Соціально-економічне становище українських земель у середині XVII - XVIII ст.	37
Тема 6. Українські землі у складі Російської та Австрійської імперій наприкінці XVIII - у першій половині XIX ст.	42
Тема 7. Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій у другій половині XIX ст.....	48
Змістовий модуль 2. Соціально-економічний розвиток українських земель у XX – на початку XXI ст.....	53
Тема 8. Україна на початку XX ст. Українські землі у період Першої світової війни	53
Тема 9. Українські землі у період Національно-демократичної революції 1917 – 1921 рр.	59
Тема 10. Радянська Україна в міжвоєнний період (1921 – 1939 рр.)	63
Тема 11. Західноукраїнські землі в міжвоєнний період (1921–1939 рр.)	69
Тема 12. Соціальні та економічні зміни на українських землях у роки Другої світової війни	76
Тема 13. УРСР у 1945 –1991 рр..	81
Тема 14. Україна в 1991-му – 2010-х роках.....	87
Використана література.....	94

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Збірник практичних завдань з навчальної дисципліни
«Соціальна та економічна історія України» для студентів усіх
напрямів підготовки всіх форм навчання

Укладач **Свинаренко Наталія Олександрівна**

Відповідальний за випуск **Черемська О. С.**

Редактор **Бутенко В.О.**

Коректор

План 2016 р. Поз. №.259 БВ

Підп. до друку .15 р. Формат 60 x 90 1/16. Папір Multicopy.

Друк Riso,

Ум.-друк. арк. _____. Обл.-вид. арк. _____. Тираж прим. Зам, № ■

Видавець і виготівник — видавництво ХНЕУ ім. Семена Кузнеця,
61001, м. Харків, пр. Леніна, 9а. Свідоцтво про внесення до Державного
реєстру суб'єктів видавничої справи Цк №481 від 13.06.2001р.